

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**MAGISTERSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM
2011 – 2013**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Blažena Suchomelová

Karel Slavoj Amerling – život a dílo

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce:
Doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

**MASTER FULL-TIME STUDIES
2011 - 2013**

DIPLOMA THESIS

Blažena Suchomelová

Karel Slavoj Amerling – life and work

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 14.3.2013

Blažena Suchomelová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc. za cenné rady a pomoc při zpracování bakalářské práce.

Anotace

Diplomová práce sleduje život a dílo českého humanisty a vzdělavatele Karla Slavoje Amerlinga. Zabývá se dokumentací odkazů a idejí této významné a všestranné osobnosti, která se zásadním způsobem zapsala do dějin v různých oblastech vzdělávání a péče o člověka. Mapuje přínosy tohoto vlastence a filantropa.

Klíčové pojmy

Karel Slavoj Amerling, Budeč, Ernestinum, vzdělávání

Annotation

Diploma thesis observes life and work of a Czech humanist and educator Karel Slavoj Amerling. It deals with a documentation of legacy and ideas of this outstanding and universal personality who entered into history of different fields of education in an essential way. It provides a survey of this Czech patriot and philanthropist.

Key words

Karel Slavoj Amerling, Budeč, Ernestinum, education,

OBSAH

ÚVOD	8
1 ŽIVOT KARLA SLAVOJE AMERLINGA	11
1.1 Z domova.....	11
1.2 Na studiích	12
2 DÍLO KARLA SLAVOJE AMERLINGA	15
2.1 Poslání	15
2.2 Spolek Stálců, Spolek ctnostných a Sdružení vykoupenců.....	20
2.3 Fysiokratická společnost.....	23
2.4 Budeč.....	28
2.5 Ernestinum.....	40
2.6 Opomíjení.....	50
ZÁVĚR	60
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	64
SEZNAM PŘÍLOH	69

ÚVOD

Hlavním incentivem pro volbu tématu této diplomové práce byla silně motivující inspirace samotným odkazem tohoto humanisty a vzdělavatele. Podnětem pro výběr právě této kreativní osobnosti byl obsah přednášek T. Vacínové v předmětu Andragogika, který jsem studovala v prvním ročníku magisterského studia.

Ve své práci se pokouším přiblížit významné počiny této všestranné osobnosti. Cílem práce je nástin přínosů, příspěví společnosti a v neposlední řadě také pedagogická činnost, jíž se Karel Slavoj Amerling zařadil do historie.

Tato diplomová práce je koncipována čistě teoreticky, neboť téma, jímž se zabývám, je historického rázu. Východiskem je studium odborných pramenů, teoretická analýza dokumentů a historická metoda. Instrumentálním postupem je četba dostupných zdrojů.

Karel Slavoj Amerling vepsal svými názory cenné stránky nejen do dějin školství, ale i do dějin výchovy a vzdělávání dospělých.

Amerling sehrál významnou roli v procesu demokratizace vědy a vzdělanosti. Dovedl vystihnout otázku jednotné školy, věcného učení proti formalismu, vyučování přírodním vědám a vyučování mateřskému jazyku.

Karel Slavoj Amerling sice nenapsal větší teoretickou pedagogickou práci, přesto však byl pedagogem širokého profilu a můžeme jej považovat za jednoho z prvních andragogů. Patří bezesporu k jedné z nejpodivuhodnějších osobností v historii národního obrození a v dějinách našeho školství a evropské vzdělanosti.

V letošním roce uplyne 206 let od narození tohoto průkopníka české vzdělanosti, pedagoga širokého profilu i andragoga, který vykonal velkou buditelskou práci v šíření vědy mezi prostými dělníky, řemeslníky a měšťany, v péči o vyšší vzdělání žen a dívek, o soustavné vzdělávání učitelstva. Zasloužil se o propagaci, rozvíjení a realizaci demokratických a pansofických myšlenek Jana Amose Komenského, na jehož dílo navazoval, zasloužil se taktéž o vydání jeho České didaktiky. Přispěl významně k rozvoji kulturně-výchovné činnosti. Byl pokračovatelem idejí Jana Svatopluka Presla. Amerlingovo úsilí o vzdělanost v mnohém korespondovalo se zásadami a cíli

Jana Amose Komenského. Viděl správně vzdělanost jako základ rozvoje české identity v rámci německé a rakousko-uherské části Evropy.

Každá doba si od nepaměti koncipuje svůj výchovný model odpovídající jejím podmínkám ekonomickým, sociálním a kulturním i jejím potřebám a perspektivám. Vždy přitom vychází z dědictví předcházejících epoch, z jejich úspěchů i neúspěchů i z tradic odkázaných minulými generacemi. Odkaz Karla Slavoje Amerlinga ovlivnil směřování mnoha budoucích generací a je proto neopomenutelnou součástí vývoje vzdělávacích a výchovných modelů.

Nejplodnějším obdobím Amerlingovy vlastenecké a osvětové činnosti je druhá 1/2 30. let a 40. léta. Patřil v té době mezi nejpřednější národní buditele. Nikdo v té době nevykonal pro šíření především přírodovědných znalostí tolik jako on.

Amerlingův přístup je charakterizován ryzím altruismem s naprostou absencí indolence v přístupu ke společnosti, jejíž rozkvět mu byl nejvyšším motivem.

Celoživotní práce Amerlinga je natolik rozsáhlá, že se nedá vyčerpat ani akcemi, které byly a jsou pořádány pro připomenutí jeho odkazu, ani publikacemi a studii věnovanými osobnosti a dílu tohoto lidumila.

Práce interpretuje ideje a manifestní odkaz tohoto vzdělavatele a akcentuje invence, které vnesl do společnosti 19. století. Zohledňuje participaci několika osobností ovlivňujících život Amerlinga, které utvářely jeho charakter a do jisté míry určovaly jeho vědecké aspirace.

V duchu národních tradic se nese i Amerlingův promyšlený plán na reformu základní školy, se kterým vystoupil v polovině 19. století. Cílem školy má být podle něj příprava jedince, který bude tvořivě rozvíjet vědění, umění i průmysl, a uvádět do života mravní principy své společnosti. Výchova má být podle Amerlinga všestranná, soustavná a ve shodě s Komenským orientovaná na všechny základní obory lidského vědění a lidské činnosti. Za svého života vytvořil četné učebnice, příručky a názorné pomůcky pro přírodovědné vyučování, byl neúnavným organizátorem českého učitelského hnutí, usiloval o rozvoj dívčího školství, vydával pedagogický časopis Posel z Budče

a zasloužil se o vybudování první české hlavní školy v Praze, která nesla symbolický název Budeč.

1. ŽIVOT KARLA SLAVOJE AMERLINGA

1. 1 Z domova

Klatovy, kde se 18. září roku 1807 Karel Amerling¹ narodil, jsou městem, z něhož vyrůstala česká národní tradice. Bohuslav Balbín, Václav Matěj Kramerius, Josef Dobrovský, kteří se byť i ne na dlouho ocitli ve zdech jezuitského gymnázia, šířili svým dílem i pověst klatovského českého duchovního centra.²

Duch Dobrovského s největší pravděpodobností poznamenal i Karla Slavoje Amerlinga, který se v roce 1818 stal žákem téhož lycea, jež s vynikajícím prospěchem absolvoval. Česká tradice však ovlivnila již jeho dědečka, který jej vychovával k lásce k češství. Tato fakta participovala na utváření charakteru Karla Slavoje Amerlinga.

Karel Amerling přišel na svět jako prvorozený syn hostinského Jana Amerlinga a jeho druhé manželky Anny Jelínkové.³ Karel Amerling od svých pěti let do svých téměř jedenácti let žil v Chudenicích u prarodičů, neboť jeho rodiče vlastnící zájezdní hostinec s názvem U slunce v Klatovech (čp. 3 na Vídeňském předměstí) neměli čas věnovat se výchově.⁴ Rodovou problematikou Amerlingů se zabývalo několik regionálních pracovníků. Změny bydliště rodiny Jana Amerlinga v Klatovech sledoval v matrikách Karel Polák.

Výrazné nadání a studijní zájmy se u Karla Amerlinga projeví již na triviální škole a určily jeho budoucí životní dráhu.⁵ Od třinácti let studoval na latinském gymnáziu v Klatovech. Otec Jan Amerling poslal po dokončení studia na gymnáziu syna Karla na filozofii do Vídně (1826 – 1828). Nadaného studenta zde vyučovaly kapacity, např. prof. Jan Nepomuk Hromádka, který přednášel český jazyk.

¹ jméno Slavoj si po dobovém vlasteneckém zvyku přidal později

² HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 11.

³ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy. Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nakladem vlastním, 2002. s. 185. ISBN 80-238-8003-9.

⁴ Zde je rozpor v údajích o pobytu Karla Slavoje Amerlinga v období od jeho pěti do jedenácti let. Některé zdroje (Cipro a kvalifikační práce dostupné v knihovně UJAK) uvádí, že pobýval u svého strýce, jiné zase tvrdí (Hoffmannová a Morkes), že se jednalo o prarodiče. Shoda v místě pobytu, tedy Chudenice, je zachována.

⁵ MORKES, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 142.

Během pobytu v Chudenicích si Karel Slavoj Amerling osvojil jazyk latinský, řecký a hebrejský, stejně tak i základy hudební teorie, protože dědeček, který v Chudenicích zastával funkci starosty, byl nedostudovaným teologem. Spatřoval ve svém vnukovi budoucího kněze-buditele. Dědeček Jan Jelínek také studoval na jezuitském gymnáziu v Klatovech. Ve Vídni se Amerling zaměřil na přírodní vědy. Přednášky z botaniky prohloubily jeho přirozené sklony a zesílily jeho lásku k přírodě, rostlinám a ke všemu živému, která se u něj od dětství projevovala. Již v této době začíná Amerling uvažovat o lékařské dráze, vnímá nicméně rozpor s vysněným povoláním kněze.

Návrat do Klatov byl neradostný, rodinné poměry nedovolovaly Amerlingovi doufat v podporu ze strany rodičů. Po napoleonských válkách a státním bankrotu v roce 1811 a v letech neúrody klesla prosperita hostince a hospodářství rodičů. Ti kvůli chudobě používali k obohacení Amerlingovy knihy, které si posílal domů z Vídně za našetřené peníze z kondic, dokonce je prodávali po Klatovech. Aby rodiče v době nedostatku přežili hladu, vypůjčili si na různých místech peníze a velmi se zadlužili. Amerling se chtěl kvůli dědečkovi, se kterým si dopisoval latinsky a leckdy od něj dostával peníze na knihy, stát knězem. Vedla ho k tomu také výchova a vypočítavost, jak ulehčit nejrychleji rodině tíživou situaci. Přirozenost Amerlinga byla však silnější, odjel tedy do Prahy. Stále váhal, vyhlížel v Praze dostavník, který by jej dopravil do Budějovic, kde by se dal zapsat na kněze. Žádný ale nesehnal a zapsal se roku 1828 v Praze na medicínu.⁶

O jeho dětství, přátelích a lidech, se kterými se setkával, o učencích známých i již zapomenutých vypráví Amerlingovy rukopisy, články a knihy. Poskytují celou škálu různých vědních oborů tehdejší doby.⁷ Přinášejí informace o kulturních hrdinech, kteří společně s ním vytvořili českou školu druhé poloviny 19. století: učitelé Škoda, Mužák, Walter a mnozí jiní.

1.2 Na studiích

Studijní léta na klatovském gymnáziu charakterizována úsilím po vědění hledaném v knihách nebo přírodě znamenala pro Amerlinga profilaci jeho širokých zájmů.

⁶ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 12.

⁷ Tamtéž, s. 13

Ve svém nedokončeném rukopisném životopisu Amerling uvádí, že se stranil radovánek a dával přednost knihám, na které padlo i jeho kapesné. Katalog klatovského gymnázia ukazuje, že byl Amerling vždy nejlepším žákem ve třídě.⁸

Během dvouletého pobytu na vídeňské filozofii studoval mimo předepsané předměty češtinu, estetiku, přírodopis, hospodářství, botaniku, slavistiku a francouzštinu.

Proti jeho studiím ve Vídni stálo neporozumění a bída jeho rodiny, po návratu domů zde nechtěl setrvat, odešel proto do Prahy (1829), domníval se, že tady dokáže víc.

Během 30. let se věnoval intenzivnímu studiu a horlivé popularizaci přírodních věd. Roku 1834 po prvním úspěšném rigorózu se stal asistentem mineralogie a zoologie u profesora Jana Svatopluka Presla. Ten si jej vybral jako nejschopnějšího studenta na pomoc se správou přírodovědeckého kabinetu z mnoha uchazečů o toto místo. V této době vznikla Amerlingova vlastní knihovna. Podněcován příkladem profesora, kupoval si knihy. Knihovna čítala kolem sta přírodovědných svazků, slovníky, historické příručky, knihy lékařské, tisky o řemeslech apod. Knihovna sloužila všem. V roce 1836 obhájil Amerling svou dizertaci a získal doktorát veškerého lékařství, tedy hodnost doktora medicíny a doktorský titul. Ihned se ucházel o profesorské místo.

Odjel do Itálie, aby pro univerzitní kabinet z pověření profesora Presla sbíral a nakupoval přírodniny. Výsledkem několikaměsíční studijní cesty byla kromě bohatých geografických poznatků knížka o alpských rostlinách (Křímky čili Rostliny na Alpách), kterou Amerling později vydal. Alpskou vegetaci uspořádal podle fyto geografického hlediska za použití mnoha nových českých odborných botanických termínů. Z univerzitního období stojí za zmínku další Amerlingova přírodovědná práce, a to jeho disertace. O ní se totiž traduje v české literární historii omyl, jehož původcem je Antonín Rybička, který ve svých Pamětech popsal tuto práci poněkud zkresleně, načež tento text vlastními slovy zpracoval historický spisovatel Eduard Bass ve svém Vyprávění v roce 1848, kde popisuje Amerlingovu dizertaci jako práci o oblacích. Je potom překvapením, že Amerlingova dizertační práce nese název *Synopsis Crystallographiae*. Čtyřicetistránková latinsky psaná dizertace podává přehled krystalografických soustav, k němuž je připojen terminologický slovníček obsahující

⁸ SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962. s. 16.

veškeré názvy používané v mineralogii. Amerling obhájil teze této práce 6. února 1836 ve velké aule Karolina.⁹

⁹ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 13.

2. DÍLO KARLA SLAVOJE AMERLINGA

2.1. Poslání

Druhá ½ 30. let a 40. léta byla nejpłodnějším obdobím Amerlingovy vlastenecké a osvětové činnosti. Jde o nejdůležitější úsek jeho lidovýchovné činnosti. Lidovýchova je nejvýznamnější částí jeho veřejného působení. Popularizace vědy byla podle Amerlinga hlavním prostředkem k výchově a vzdělávání dospělých.¹⁰ Patřil v té době mezi nejpřednější národní buditele. Nikdo tehdy nevykonal pro šíření přírodovědných znalostí v českém lidovém prostředí tolik jako on.

V nedělní škole přednášel z pověření Jednoty ku povzbuzení průmyslu česky chemii pro řemeslníky. Jednota byla založena patriotickou šlechtou roku 1833. Jednotě nechyběli schopní organizátoři, kteří přesvědčovali pražské i venkovské řemeslnictvo o významu vzdělání. Amerling se stal nejhoroucnějším propagátorem pokrokových myšlenek Jednoty. Pocítil silnou touhu pomoci lidem žít, k tomu míří jím zhotovené Stanovy mistrovských porad promyslných.¹¹ Na shromáždění pražských řemeslníků vzkličilo úsilí o vyšší lidové vzdělání. Zdůrazňovalo se, že právě znalostmi a úrovní práce je možné soutěžit s cizinou. Pro iniciativní jedince otevíraly názory pokrokových činitelů české buržoazie velké možnosti. Je třeba poukázat na vzdělávací prostředky, které Amerling doporučil pražským mistrům řemeslníkům. Zmiňuje každodenní čtení promyslných novin, výstavy výrobků, přednášky, časopisy a soutěže.

V Amerlingově pozůstalosti lze dohledat slova obdivu pro české vynálezce, cítil zvláštní potěšení zmínit se o jedincích, kteří jsou vzorem pro umělce a dokázali si proklesit dráhu i beze škol. Dokazoval tak, že vynálezy nadaných lidí budou ještě dokonalejší, vyrostou-li na pevných základech s odůvodněním, že vzdělání představuje přidanou hodnotu k jejich talentu. Na to kladl při výuce důraz. Za moudrého nepovažoval toho, kdo ví mnoho, ale toho, kdo zná věci užitečné.¹²

¹⁰ SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962. s. 18.

¹¹ Tamtéž, s. 20.

¹² Tamtéž, s. 26.

Amerlingovi se v této době říkalo tvůrce vzdělání, různé spolky ho jmenovaly svým členem, znamenal pro ně jistou míru prestiže.

Karel Amerling proslul také přednáškami ve společnosti českých vlasteneckých žen a dívek. Mladým rodičům vykládal o ošetřování dětí, starším o pedagogickém vedení dítek. Usiloval o to, aby žena měla všeobecné vzdělání, na jehož základě by získala vzdělání odborné. Ženám a dívkám přednášel asi třikrát v týdnu nejprve v salónu paní Fričové (manželka advokáta dr. Friče), ve kterém se rozhodla věnovat své síly vzdělání a blahu obyvatelstva sestra paní Fričové, Antonie Reisová. Dům Fričův přijímal muže zvučných jmen tehdejší společnosti. Vedle Amerlinga tu přednášel např. malíř Božetěch Klemens. Později (od roku 1843) tyto přednášky Amerling vykonával ve své Budči.

Publikoval v té době množství časopiseckých populárně vědeckých česky psaných článků. Jen v roce 1834 jich uveřejnil ve Světozoru 53 a o rok později tamtéž 74, některé z nich měly větší počet pokračování. Vydal všenaučný spis pro český lid Promyslný posel o základech chemie (kniha má kolem pětiset stran).

Jeho přírodovědné články lze hodnotit jako pokusy dát nejširší veřejnosti základní poznatky. Některé články svým obecně výchovným posláním odpovídají Amerlingově představě o obrozenecké lidovýchově.

Rozporný ohlas vyvolalo Amerlingovo rozsáhlé polyhistoricky fundované pojednání Člověk velká pohádka, publikoval ho ve Vlastimilu roku 1840. Mottem byla myšlenka Komenského: chceš-li být králem, dám ti království. Poznej sám sebe! Encyklopedičnost a složitost výkladu související s neologismy vyvolala u některých literátů (např. Čelakovský) odpor a zesměšňovali Amerlingovu všestrannost verši jako Pročpak máme jeden nos? Abychom ho nestrkali v ledacos. Na druhou stranu byl Amerlingův talent předmětem obdivu mnoha jiných.

V roce 1837 začal Amerling otiskovat v Časopise českého muzea rozsáhlý seriál s názvem Zprávy o duchovním životě nynějších časů. I v něm se promítá vliv Presla, ke kterému Amerling choval nezměrnou lásku.

Publikační práce ale Amerlinga po čase přestala uspokojovat, přestože vydal bezpočet botanických a zoologických článků v Jindy a nyní (zde publikoval pod pseudonymem Strnad Klatovský), ve Večerním vyražení a konečně od roku 1834 ve Světozoru.

Chystá se tedy na samostatná knižní díla. První z jeho přírodovědeckých děl je entomologie pro nejmenší čtenáře. Známa je pod názvem Knižka o hmyzech. Je určena mládeži, ale i rodičům dětí předškolního věku. Jde o vynikající průkopnické dílo v oboru populárně naučné četby.¹³ Záměrem autora je plně se ztotožnit s dětskou myslí, tomu odpovídá i zpracování díla: jednoduchý jazyk, z něhož jsou vyloučeny neznámé a nové tvary. Výrazy i metodami se obracel k mladým, k nimž byla tehdejší škola v oboru reálií skoupá. Tímto dílem potěšil i starší milovníky přírody, již chtěli číst česky. Tuto knížku charakterizuje snaha o podrobný popis a o nové výrazy.

Zájem čtenářů byl pro Amerlinga podnětem k založení organizace stálých odběratelů naučné literatury.¹⁴ Tento zpočátku nadějný podnik začal brzy zápasit s finančními problémy a roku 1844 zanikl.¹⁵

Amerling se pokoušel zakládat i jiné organizace, např. Spolek ctnostných s etickými cíli. Dále také tajné internacionální sdružení Vykoupců,¹⁶ které propagovalo slovanské náboženství, jehož členy byli Tyl, Šafařík aj. Rakouské úřady se o tomto sdružení dověděly a po vyšetřování se organizace rozpadla.

Nejreálnější a také nejúspěšnější byla Amerlingova iniciativa směřující k vytvoření organizace učitelů. Již od roku 1834 pořádal 2-3krát týdně s učitelskými preparandisty athénské akademické schůzky. Koncem roku 1840 formuloval spolu s dalšími třemi autory Pravidla pražských vychovatelských porad. Těchto porad se účastnili i učitelé mimopražští a staly se významnou pedagogickou organizací učitelskou, kde Amerling jako člen výboru platil za hlavní vědeckou autoritu.

Čistě vědecký přístup projevil Amerling ve svém díle Fauna čili Zvířena česká neboli Popsání savců, ptáků, plazů, obojživelníků a ryb všech, jež zemi českou obývají. Jde vlastně o první díl celku, který měl obsahovat zvířenu, rostlinstvo (v Amerlingově terminologii rostěnu), nerosty (kamenu) a geologicko-geografické poměry (zeměnu) Čech. Oddíl savců v Amerlingově díle čítá 50 druhů živočichů žijících v Čechách. Oddíl ptáků, nesoucí samostatný podtitul Ptactvo české, zahrnuje 260 druhů ptáků. Dále

¹³ ŠIMSOVÁ, Z. *Významné osobnosti speciální pedagogiky*. Praha 2009. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Jarmila Klugerová. s. 42.

¹⁴ Viz kapitola 2.2.

¹⁵ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy. Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 2002. s. 185. ISBN 80-238-8003-9.

¹⁶ Viz kapitola 2.2.

je zde přehled plazů, ryb a obojživelníků běžných na území Čech a Moravy. Kromě vlastního studia použil Amerling ke zpracování Fauny pramenů Jana Svatopluka Presla.

Druhou přírodovědeckou knihou Amerlingovou je Příruční knížka pro sběratele přírodnin. Dotýká se zoologie v pasážích, kde se pojednává o vycpávání savců, ptáků a plazů, sběru brouků a motýlů a zakládání sbírek. Byla určena jako pomůcka pro zakládání školních kabinetů i jednotlivcům.

V seriálu Zprávy o duchovním životě nynějších časů se Amerling zabývá otázkami zoologickými, zejména jde-li o morfologii. Obsahově rozmanité čtení přináší první nástin jeho myšlenek naturfilozofických. Amerling v roli mladého doktora lékařství se snaží postihnout principy, z nichž lze vycházet při budování přirozené soustavy živočichů, a stanovit pojem podobnosti a příbuznosti všech říší přírody. Pokouší se srozumitelně vysvětlit teorii vzniku a vývoje života ze čtyř živlů a tvarové proměnlivosti v důsledku působení vnějších vlivů. To vše v polemice s Okenem, německým přírodovědcem a zakladatelem novodobé přírodní filozofie. Amerling rovněž rozebírá Okenovy definice zvířete a člověka, v nichž jsou obsaženy dosažené poznatky o duševních vlastnostech a schopnostech živých tvorů.

Vzájemnými vztahy lidí a zvířat se Amerling zabýval podrobněji o mnoho let později. V časopise Posel z Budče publikuje v roce 1851 dvě pojednání: O poměrech zvířat a Zacházení se zvířaty. Obě jsou určena učitelstvu, cílem je pedagogické hledisko založené na vedení dětí k lásce ke zvířatům na základě znalosti vlastní osobnosti a osobnosti zvířete. Člověka viděl Amerling jako jedinečnou a svobodnou bytost mající tendenci k růstu a stálému rozvoji. Osobnost člověka pojímal holisticky.¹⁷ Zde se hodí charakterizovat osobnost Amerlinga pomocí termínu Dunbarovo číslo, tedy pomocí ukazatele, který určuje horní hranici velikosti skupiny, se kterou je jedinec schopen udržovat stabilní vztahy. V případě Amerlinga by hodnota tohoto čísla jistě výrazně přesahovala průměr.

Amerling se po odchodu z lékařské fakulty začal zajímat o hornictví, inspiroval ho hrabě Kašpar Šternberk, u něhož našel své první občanské zaměstnání. Byl zaměstnán jako tajemník. Vyřizoval korespondenci, předčítal poloslepému hraběti řecké a latinské

¹⁷ VACÍNOVÁ, M., M. LANGOVÁ et al. *Kapitoly z psychologie učení a výchovy*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. s. 86. ISBN 978-80-86723-42-6.

texty, v letech 1837 – 1838 byl účasten dění kolem Vlasteneckého muzea. V tomto prostředí se rozhodovalo o budoucím vědeckém osudu národa, zde se začínal plánovat rozvoj průmyslu, řemesel a zemědělství. Amerling tu poznal úkoly, před něž byl postaven každý, kdo si chtěl říkat buditel. Naučil se tady velkorysosti, získal sebevědomí a začal se vážně zabývat myšlenkou všeučiliště Budeč. Šternberk byl majitelem radnických dolů, ve kterých se Amerling v úzkém styku s horníky dozvídal o podkladech pro své dílo. Paleobotanik Šternberk vyprostil z archivů doklady o hornickém zákonodárství, zatímco Amerling sbíral českou hornickou terminologii a přidal líčení svérázného hornického života, názvy náradí a vydal knížku s titulem Krátký popis hornictví. Dílo je originální především díky četným neologismům, které představovaly jakýsi impuls k posílení vlasteneckého cítění s akcentem na prohloubení národní identity. Důkladným studiem dějin hornictví v Čechách se Amerlingovi podařilo dokázat, že řada hornických termínů byla původně slova slovanská, která druhotně přešla do jazyka německého, v němž zakotvila jako fonetický přepis staročeského tvaru. Tato staročeská slova díky tradici přežila z dob bělohorské bitvy díky ústnímu podání v rodinách, kde se hornické povolání dědilo.

Stopy Amerlingova pera nese nejen hornictví, ale též astronomie – věda mudrců. Roku 1831 v časopise Večerní vyrazení v příspěvku Hospodářské hvězdářství poukázal na směodatnost meteorologických jevů pro zemědělce, upozorňoval na úkazy na obloze, doporučoval využívat lidovou pranostiku, jež vzešla z dlouholetého pečlivého pozorování přírody. Zmínil také souvislost meteorologických předpovědí se zvýšenou sensibilitou lidského organismu.

Obsáhlé astronomické pojednání vydal Amerling v témže roce v časopise Jindy a nyní, jmenuje se Soustava slunce. Hovoří v něm o planetách naší sluneční soustavy a jejich pohybech. K článku patří dvě litografické tabule – planety na svých oběžných drahách a zrcadlový dalekohled. Tyto dva obrazy představují první názorný doprovod v novodobé české astronomické literatuře. V tomto populárně naučném článku se vyskytují staročeská jména nebeských těles, zavedená do obrozenecké češtiny Karlem Hynkem Thámem, např. roku 1781 objevený Uran nazývá Amerling Nebešťankou, kometám ponechává lidové jméno vlasatice.

Další dvě Amerlingovy statě jsou zajímavé z hlediska dějin přírodních věd v Čechách. První z nich podává kritiku všech v roce 1839 vycházejících českých a slovenských kalendářů. Druhá byla otištěna roku 1840 v Květech a zachycuje osud Koperníkova rukopisu objeveného v knihovně hrabat Nosticů v Praze, v němž byly zjištěny poznámky J. A. Komenského.

2.2 Spolek Stálců, Spolek ctnostných a Sdružení vykoupenců

Amerlingova kulturně výchovná práce je neobyčejně zajímavým polem. Na naše poměry neobvykle rozsáhlou kulturně organizační činnost rozvíjel Amerling ještě za života J. S. Presla. V roce 1836 se stal iniciátorem společnosti, v níž se družili čeští vzdělanci podobně jako při muzeu v Matici české, aby společnými silami finančně podpořili vydávání českých vědeckých knih, u nichž nebyla naděje na rozprodání u české čtenářské obce. Tento Amerlingův nápad zapustil rychle kořeny, v březnu roku 1837 mohl oznámit svému příteli Tomáši Burianovi do Vídně, že nová organizace funguje a nese jméno Stálci. Amerling chtěl podpořit vlastenectví v menších městech a na vesnici a vytvořit příznivější podmínky pro vznik českého kulturního prostředí. Cítil to jako svůj závazek k národu, jako věc svého svědomí.

Základním požadavkem nové organizace bylo, aby každý Stálec na veřejnosti hovořil česky, aby zpíval veřejně české písně a ke stejným projevům češtví vybízel i ostatní. Stálci chtěli získat 250 stálých odběratelů českých knih. Hlavní povinností Stálce bylo odebírat pravidelně všechny knihy, které společnost vydá. Stálci pracovali podle Amerlingových pokynů. Amerling vykládal svým Stálcům o velkých vlohách českého lidu, o jeho dobrotě a ušlechtilosti. Veřejné akce Stálců shromažďovaly občany užívající češtiny a povzbuzovaly veřejnost k českému hovorů ve společenském styku, což tehdy znamenalo velmi mnoho.

Amerling tak chtěl formou subskripce zajistit realizaci výborných spisů českých vědeckých spisovatelů, v další fázi po roce 1841 tisk překladů vrcholných děl světového písemnictví. Překladů se chopil také sám Amerling, o svých překladatelských ambicích se zmiňoval i v dopise hraběti Thunovi. Od roku 1837 do roku 1839 podařilo se

Amerlingovi získat 245 členů z Čech a Moravy. Svůj podnik ohlásil v novinách, pro pražské členy konal pravidelné přednášky s návodem na získání nových členů.

Amerling byl jednatelem, zapisovatelem a pokladníkem Stálců. Neměl výbor ani štáb spolupracovníků. Předplatitelé začali však za knihy platit nepravidelně a Amerling musel vydavatelský rozmach z finančních důvodů zastavit. Po roce pokračoval s novou vzpruhou pro odběratele, kterým chtěl tentokrát dát v překladech (i vlastních) světové klasiky. Zřizuje Bibliotéku klasiků. Vydány byly čtyři tituly, poté Bibliotéka klasiků umlkla a editorská činnost Stálců v roce 1844 definitivně skončila.

Temperament Amerlinga se nevzdal a nezastavil nad neúspěchy, nadšením neustále planoucí vědec a buditel přemýšlel nad novou formou sdružení vybudovanou tentokrát na hlubším spojení, na duchovních hodnotách člověka a slovanském citu. Inspirován svými velkými vzory, Hegelem a Komenským, rozhodl se Amerling zorganizovat Spolek ctnostných.¹⁸

Spolek ctnostných byla ideální společnost ctnostných mužů, jimž byly cizí neřesti materiálního života, a kteří měli sebe povznášet k vědě a ušlechtilým činům, aby dosáhli mravní dokonalosti. Díky své úchvatné rétorice si Amerling získal oddané přívržence. Zanedlouho byla jeho dobrá snaha zahalena v rouše tajemna a nereálna. Amerlingovo předsevzetí a ušlechtilé snažení o nápravu poměrů v Čechách obrozením jednotlivců nejnižších vrstev, z nichž je jádro společnosti složeno, začalo skomírat.

Třetím Amerlingovým pokusem o vybudování českého spolku je tzv. sdružení Vykoupenců. Spadá do doby kolem roku 1839. Šlo o tajnou náboženskou organizaci, jednou se nazývala Sbor stavitelů, jindy Slávští bratři, také Uvědomělí vlastenci, Čeští vzbouřenci, pak Sbor vzdělanosti, ctnosti a života, nebo též Věrníci. Ideovou náplní tohoto tajného sdružení bylo internacionální slovanské náboženství vycházející z křesťanských zásad a hlavních myšlenek církve českobratrské, avšak přizpůsobené požadavkům osvobozovacího boje porobených národů v hranicích rakouské velkoříše. Amerling jmenoval členy svého bratrstva bratry v Bohu, či stálci ve vůli Boží, nebo jednoduše Slávy. Amerling založil tento spolek ve čtyřiceti letech. Dolehla na něj zvláště silně potřeba realizovat dávný úmysl, založit nějaký slovanský náboženský sbor.

¹⁸ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 23.

Bezprostřední myšlenka byla mu vnuknuta při svatbě rytce Merklasy v kapli v Praskolesích, když pozoroval obraz ukřižovaného. Po návratu se se svými úmysly svěřil nejbližším přátelům, malíři Josefu Božetěchu Klemensovi a Františku Bělopotockému, kteří s nadšením přijali za svou úlohu Vykoupců. Vždy dle návrhu mistra, tedy samotného Amerlinga, obraceli se na slovanskou víru a snažili se vykoupovat sami sebe.

První podmínkou členství v Amerlingově spolku byla mlčenlivost. Proto je tak málo dokladů o existenci a práci tohoto sdružení, zmínky o něm jsou jen z dochované korespondence a útržkovité. Známo je, že měl Sbor slávských bratří v roce 1840 tři starší bratry, devět zasvěcených bratrů a jedenáct členů s vědeckými hodnostmi. Do tajného spolku vstoupila většina pražských vlastenců: Tyl, Pospíšil, oba Šafaříkové, Staněk, Kampelík a další. Každý z členů dostal staročeské nebo jiné slovanské jméno a ve smyslu zákoníku sboru musel dodržovat přísná pravidla: tělesně pracovat, vzdělávat tělo i ducha, rozšiřovat slávu Slovanů a pěstovat bratrství mezi všemi národy světa. Shromáždění se konala v chrámu slávských bratří, který se nazýval Slavín. Navzájem se členové zdravili hornickým zdař bůh, neboť se považovali za horníky na tradiční půdě národní. Shromáždění Vykoupců, jež se konalo 1.1.1840, odstartovalo vyšetřování podezřelých osob, které se vládě zdály svými názory příliš radikální. Amerlingův nadějný spolek ukončil svou činnost.

Amerlingův intelekt se vytrvale vzpíral úzké specializaci v jediném oboru. Pro tento svůj ničím neohraničený vědecký zájem býval terčem satiry ze strany jeho kolegů. Amerlingovy vize a projekty, cíle a aktivity se mohou i s odstupem času jevit jako bláznivé a pomýlené.¹⁹ Ale riziko neporozumění si uvědomoval a bral na sebe, neboť správně tušil vnitřní souvislosti mezi vědami o jednotlivých oblastech a skutečnosti, kterou se snažil chápat v její celistvosti. Proto měl sklon k encyklopedismu, který v něm posilovala Komenského idea pansofie i dialektická filozofie Hegelova. Tento sklon vyjádřil později Amerling ve své ideji diasofie – průvědy a v propagaci fyziokracie.²⁰

¹⁹ PEISERTOVÁ, L. Karel Slavoj Amerling – věstec ve státních službách. In: LORENZO VÁ, H., T. PETRASOVÁ. *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: Úředník a podnikatel*. Praha: Koniasch Latin Press, 2007. s. 10. ISBN 80-86791-43-2.

²⁰ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy. Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 2002. s. 185. ISBN 80-238-8003-9.

2.3. Fysiokratická společnost

Začátkem roku 1856 zorganizoval státní rada prof. Löschner ze svých přátel, nadšených přírodovědců, malý kroužek, který si vytkl za cíl prohlubovat znalosti v oboru přírodních věd, na nichž je závislé úspěšné národní hospodářství. Jedním z členů kroužku byl Karel Amerling. Jeho iniciativa na sebe nenechala dlouho čekat. Brzy přišel s návrhem, aby se ustavila společnost, která, po vzoru francouzském, by měla v programu fysiokracii čili přírodní ekonomii. Z kroužku nadšenců byl ustaven přípravný výbor a sám Amerling vypracoval stanovy.

Dlouho předtím, než byla nová Fysiokratická společnost oficiálně za společnost uznána, vydal přípravný výbor fysiokratický kalendář a návod k mapování Čech. Čtyři roky žila společnost ve stavu provizoria. Koncem června roku 1862 byly úředně schváleny stanovy a právě tou dobou se v Karlových Varech konal³⁷ sjezd německých lékařů a přírodovědců. Karel Amerling měl na tomto sjezdu hlavní projev. Dne 23.9.1862 vyložil záměry nově se vytvořivší společnosti a podrobně osvětlil způsob, jakým chce fysiokracie zvelebovat hospodářství. Setkal se u účastníků sjezdu s nadšeným pochopením a získal po předložení dosud vydaných tiskovin (fysiokratický kalendář, formuláře tabulek k fysiokratickému průzkumu a návody k mapování) velký počet členů z řad botaniků, zoologů, geologů a lékařů českých i zahraničních.

Amerling se stal tajemníkem Fysiokratické společnosti pražské, jejímž úkolem bylo vědecky zkoumat hospodářské, sociální a výrobní poměry našich zemí a vytvářet podmínky k lepšímu rozvoji u nás. Poznání a využití přírodních zdrojů pro rozkvet zemědělství a průmyslu a ovládnutí přírodních zákonů do takové míry, aby sloužily člověku, to si společnost stanovila jako cíl.²¹

Amerling považoval ideu fysiokracie za základ existence českého národa. Věděl, že nezačne-li se s vlastním studiem přírody, bude se český národ muset opírat po jiných národech. Požadavkem doby bylo zrevidovat dosavadní pohled na ekonomii, ať se to týkalo pěstování obilovin, chmele či vinné révy. Rolníci byli pronásledováni rzí, hnilobou, hmyzem a plevele. Byl čas zapojit vědce do všech oblastí přírody, aby problémy vyjasnili. Přírodní hospodářství neboli fysiokracie se měla postarat o zvýšení

²¹ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 108.

produkce, o zavedení nových sort obilnin, brambor, řepy a chmele a o výběr vhodných ras domácího zvířectva.

Smysl fysiokracie viděl Amerling v novém typu hospodářství, vybudovaném na základě vědeckých porovnaní přírody. Při zřizování poboček neboli fysiokratických štací se odvolával na nezbytnou spolupráci venkovských lékařů, neboť právě patologická stránka živých organismů je jednou z hlavních příčin hospodářského nezdaru.

Ve stanovách Fysiokratické společnosti v Čechách se praví, že je jejím úkolem a cílem péče o přírodní hospodářství, rozšiřování metod, jejichž dodržování povede ke zvyšování blahobytu lidské společnosti, omezování škodlivých jevů v přírodě a jejich odstraňování, sestavování národohospodářských sbírek, vydávání časopisu, spolupráce s ostatními společnostmi přírodovědeckého nebo národohospodářského zaměření.

Členem Fysiokratické společnosti se mohl stát každý kdo se zajímal o národohospodářské otázky. Členové byli čestní, podporující, činí a dopisující. Čestnými členy jmenovala společnost osoby, které se zvláště zasloužily o fysiokracii. Podpůrným členem se stal každý, kdo složil jednorázově příspěvek padesát zlatých konvenční měny nebo přispíval deset zlatých ročně. Činným členem se mohl stát ten, kdo nějakým způsobem propagoval cíle společnosti. Dopisujícím členem se mohl stát každý, jehož znalosti, zkušenosti a pozorování znamenaly obohacení činnosti Společnosti.

Fysiokratická společnost měla šest sekcí: první sekci tvořilo oddělení chemie, geologie a mineralogie. Druhá sekce sestávala z botaniky, zoologie a paleontologie. Třetí sekce z fyziky, hydrologie a meteorologie. Čtvrtá byla tvořena fysiologií, patologií a hygienou. Pátá sekce byla přírodně-ekonomická statistika. Šestou sekci tvořila antropologie.

Sídlem společnosti byla Praha. V čele stál protektor, prezident, dva viceprezidenti, tajemník, vicetajemník a pokladník. Tajemník společnosti musel mít přírodovědecké vzdělání. Pražští členové měli za povinnost co nejpravidelněji navštěvovat schůze, mimopražští členové současně se vstupem do Společnosti brali na sebe závazek nepřetržitě zkoumat krajinu svého bydliště ve smyslu programu Společnosti, výsledky zaznamenávat, vyhotovovat mapy a všechny poznámky předávat Společnosti. Členové

žijící mimo Prahu měli též za povinnost získávat ve svém nejbližším okolí vhodné spolupracovníky, kteří by byli vedeni jako dopisující členové. Spolupracovníky Fysiokratické společnosti se měli stát v první řadě lékaři a učitelé, pak duchovní, hospodářští úředníci, lesníci, správci dolů, majitelé řemeslnických dílen a jiní podnikatelé. Jakmile se sešel v určitém místě vyšší počet zájemců, mělo se zažádat ředitelství Společnosti o zřízení pobočky neboli štace.

V prvních letech vyvíjela Fysiokratická společnost velmi bohatou činnost: sledovala jakost osiva a dodávala přístroje k jeho kontrole, prováděla meteorologická pozorování, sledovala sluneční skvrny a dělala prognózy počasí, starala se o zvelebování půdy a zvyšování výnosů kulturních plodin, obstarávala chemikálie k hubení škůdců. Dále vydala tabulky o výskytu škodlivého hmyzu ve stadiu vajíčka, housenky, larvy, kukly a motýla spolu s hostitelskou rodinou; vydala tabulky s uvedením stromu a původců chorob způsobených nižšími rostlinami (plísně, houby); vydala tabulky lokalit, na nichž se vyskytují endemická onemocnění lidské populace; vydala asociační tabulky rostlinných společenstev s uvedením druhů rostliny a jejich škůdců; vydala reprezentační tabulky, v nichž je tentýž materiál porovnán s cizinou, a pomocné tabulky, ve kterých je návod, jak chytat, ničit a mechanicky odstraňovat škůdce ovocných dřevin; vyhotovila návod k fysiokratické inventární roční mapě na určeném katastru (na mapě měly být barevně vyznačeny obytné, hospodářské, průmyslové a veřejné budovy; zahrady zelinářské, okrasné a ovocné; chmelnice, louky, pastviny a porosty s topným i užitkovým dřevem, porosty s jehličnatým lesem, parky, olšiny, křoviny, rybníky s násadou, bažiny s rákosem, rašeliniště, půdy jílové a šterkové, skály, potoky, cesty, haldy, štoly i nezastavěné pozemky); podala návrh magistrátu hl. města Prahy na zužitkování fekálií (tento spis si vyžádala i města Erfurt, Milán a Karlsruhe); vydala svolání k těžařům, majitelům železnic, ředitelům lázní a držitelům lesů, aby se zúčastnili měření spodních vod v Čechách; vyzvala zájemce o ovocnářství, aby se zasadili o vytvoření Spojeného komitétu pomologického v Čechách (spolu s c. k. Vlastenecko-hospodářskou společností v Čechách) a umožnili postavení pomníku zakladateli českého ovocnářství Matěji Rösslerovi; spolu s Lesnickou jednotou v Čechách se zúčastnila porad o ochraně lesů a vysušování rašelinišť; zavedla veterinární službu na ochranu lesní zvěře, kontrolu zdravotního stavu tržních ryb, drůbeže a včel; zavedla zdravotní policii na trzích s houbami, drůbeží, rybami

a zvěřinou; ustavený komitét statistický a antropologický začal sledovat kvalitu populace ve všech obcích; byly zřízeny tzv. kustodie neboli chráněné okrsky k zamezení dalšího hubení vzácných druhů zvířata rostlin; v Apolinářské ulici v Praze byla zřízena přednášková síň pro pomology a laboratoř, kde se zpracovávaly údaje o spodních vodách, zemském magnetismu zprávy meteorologické; bylo započato s pravidelnou spoluprací s Lesnickou jednotou, Vlastenecko-hospodářskou společností, Spolkem hedvábnickým, Besedou učitelskou, Včelařským spolkem a Jednotou paní sv. Anny. Dále se na práci fysiokratické společnosti podílelo sedm železničních společností, dvě lázeňská města a třidvacet vědců z Evropy.

Společnost měla po svém založení přes 300 členů, odborníků, praktiků i zájemců z nejšířší veřejnosti. Jako tajemník zasahoval Amerling prakticky a úspěšně do práce členů, která byla rozhodně krokem vpřed k zvyšování hospodářské i průmyslové vyspělosti země.

Amerling zpracoval pozoruhodný fysiokratický obraz Čech. Jsou zde údaje o produkci průmyslové, hospodářské a zemědělské. Zajímá ho populační stav českých krajů, koná zde rozsáhlá statistická šetření o stavu českého ovocnářství, zvířeny, lesů, luk, vod, rostlinstva... Byly to velké statistické soupisy, k nimž si vymohl jmenování spolupracovníků. Ze zpracování věci, naplněného jmény a čísly, číší jeho náruživost vědce a aktivita fysiokrata i přírodovědecká citlivost. Chtěl-li si Amerling ověřit pravdivost zpráv členů fysiokratické společnosti, cestoval a pořizoval si o všem poznámky. Cestování mu sloužilo jako prostředek sebevzdělání. Tyto poznámky nebyly uspořádány a otištěny, a tak nepřinesly informace o problematice, která v té době unikala hlubšímu zájmu. Bez významu nejsou ani Amerlingovy připomínky o půdních poměrech v našich lesích. Zamýšlel se nad využitím rašeliny, již se dřívě využívalo jako paliva, poněvadž její ložiska byla přístupná, neuvažoval však o mechanizaci její těžby. Podnětnost Amerlingových fysiokratických poznatků a zážitků z cest vynikla právě aktuálností problematik, ke kterým se jeho zápisy vztahovaly, obsahovaly i prvky lidovýchovné koncepce.

Rámci Fysiokratické společnosti a jejího programu vyvíjel Amerling skutečně rozsáhlou činnost. Byl prvním tajemníkem Společnosti, vypracoval prozatímní stanovy Společnosti v roce 1858 a opravené stanovy v roce 1872, kdy byl jmenován definitivní

výbor v čele s předsedou Lvem Thunem. Amerling sestavil příruční kalendář pro pěstitele a ovocnáře, tabulky škodlivého hmyzu a návody k mapování, dal podnět k aklimatizačním pokusům s odolnými odrůdami, vydal knížku Buducnost ovocnictví a ovocnářství českého, v níž agituje za vyšší výnosy českých odrůd ovoce, za rozšíření obchodu s ovocem a podává v přehledu ta místa v Čechách, kde se zrodily nové sorty. Zabýval se studiem včelích cizopasníků a prosazoval prevenci včelstev, pracoval na výzkumu kulturních variet plané české flóry a na karpologii pro školkaře, sledoval problematiku ochrany přírody, zejména v horských oblastech, publikoval v časopisu Lotos a jeho přednášky vycházely ve spisech Královské české společnosti nauk, jejímž byl členem.

Soubor přírodovědeckých prací za dobu deseti let představuje v roce 1868 Fysiokratickou společností vydaná kniha s názvem Gessamelte Aufsätze uas dem Gebiete der Naturökonomie und Fysiokratie. 90 % příspěvků tvoří statě Amerlingovy. Jsou to pojednání již předtím otištěná v časopise Lotos a v dalších periodických publikacích. Svědčí o nebývalé vědecké šíři, která se dotýkala všech podstatných biologických oborů. Amerling studoval stav lesních porostů v okolí Prahy a zaznamenával výskyt škůdců, v témže smyslu kontroloval kvalitu ovocných dřevin, zájem přenesl i na zelinářství, stal se prvním českým fytopatologem. Staral se o zvelebení chmelařství, propagoval kulturu prosa, usiloval o zvýšení výnosů luk a pastvin, zkvalitnění chovu dobytka, využití rybníků a pěstování žampionů.

Před svou smrtí Amerling napsal, že Fysiokratickou společnost nosí v mysli a přál by jí miliony peněz, aby své ideály a ideje rozšířila po celém světě.²²

Amerling nazval fysiokracii pákou moderní vzdělanosti, která usměrňuje vývoj k ovládnutí přírody a upevňuje panství nad přírodou. Nepovažoval fysiokracii za novou vědu, nýbrž za nové uspořádání věd starých s určitým cílem, za novou organizaci vědění. Bylo proto úkolem všech vědních oborů, aby studiem přírody přispívaly k hospodářskému zvelebení Čech a k blahobytu jejich obyvatel.

Do Fysiokratické společnosti vstoupil i Amerlingův přítel Josef Bullmann, ten měl s Amerlingem nejen společné rosiště, ale také zájmy. Bullmann byl proslulým šlechtitelem karafiátů a milovník přírodních věd. Jeho klatovské karafiáty byly známé

²² HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 114.

celosvětově. Své karafiáty rád křtil slovanskými jmény, což odůvodňoval tím, že to nejcennější, co máme, musíme zachránit před cizí záplavou. V Klatovech měl školku, která patřila ke květinářskému závodu. Byla poctěná diplomem Spolku pomologického a dalších zahradnických společností. Amerlingovy byl Bullmann nápomocen při zpracovávání díla o českém ovocnářství. Amerling nazýval svého rodáka vojákem v pluku fysiokratickém, sortotvůrcem a budovatelem rostlinného života. Amerling chtěl velkolepě oživit národní ovocnářství, měl v úmyslu založit fotografickou kartotéku ovocných sort, chtěl prosazovat vynikající české odrůdy jablek, švestek a hrušek, snažil se zvyšovat úroveň Bullmannových výsadeb tím, že mu doporučoval zaměřit se na osvědčené druhy a ostatní ze seznamu vypustit.

Působnost Fysiokratické společnosti zasahovala do všech odvětví rostlinné výroby. Bullmann, ač se dříve o chmelařství nezajímal, souhlasil s Amerlingovým návrhem na vyzkoušení odrůd chmele na jeho pozemcích. Výsledek této činnosti měl prokázat, zda se dá v okolí Klatov pěstovat chmel, který by značně přispěl k bohatství kraje. Jednalo se o otužilé odrůdy severnějších poloh. Takto experimentoval Bullmann i s bramborami a zeleninou, především se zelím a vodnicí.

Fysiokratická společnost chtěla mít kompletní dokumentaci o vývoji klatovských sort karafiátů, jež proslavily Čechy po celé Evropě. Květy chtěla mít pojmenované slovanskými jmény, čemuž Bullmann rád vyhověl.

Bullmannovo zahradnictví v Klatovech se udrželo do roku 1879, kdy zaniklo kvůli dluhům. Na slavného pěstitele zůstala jediná památka – knížka z roku 1871: *Kurze Anleitung zur Kultur der Garten- oder Topfnelke für Nelkendilettanten*, jež vznikla v době, kdy se Bullmann stal činným členem Fysiokratické společnosti.

2.4 Budeč

Budečská tradice je v českém školství nerozlučně spjata především s osobností a dílem Amerlinga. Je jeho zásluhou, že se na několik desetiletí stalo v českém školství jméno Budeč v 19. století symbolem pokroku a nových myšlenek, ale i téměř synonymem

k termínu učitelský spolek.²³ Budeč představuje mezník, významný a monumentální, ukazující, kam až dospěla Amerlingova cesta za lidovým vzděláváním.²⁴ Amerling jako pokračovatel díla J. A. Komenského v roce 1839 začal připravovat vybudování Budče – dokonale vybaveného učiliště, dílny lidskosti, ohniska vzdělanosti, o jakém snil již o dvě století dříve J. A. Komenský. Obraz od malíře Josefa Božetěcha Klemense představující Jana Amose byl umístěn nad vchodem do budovy, zobrazoval Komenského uprostřed svých žáků, kterým vykládá o přírodě. Jeden chlapec byl oblečen v červeném kabátu a bílých kalhotách, druhý v šatu bílém a zeleném, tedy v barvách východoslovanských. Klemens vyučoval v Budči kreslení, roku 1842 zřídil na zahradě Budče za vedení Amerlingova světlotiskovou dílnu, čímž vznikl první český fotoateliér.

Amerling byl muž širokého vědeckého rozhledu s úžasnou budovatelskou energií, se zájemem vybudovaným z důvěry a sympatií vlivných šlechtických a měšťanských kruhů. Dobré vztahy měl Amerling především s hrabětem Thunem, jak vyplývá z jejich dochovaných dopisů. Karel Amerling ve své korespondenci adresované hraběti Lvovi Thunovi vyjadřuje nesmírnou úctu tomuto člověku, což dokazují oslovení jako *Vaše Excellence, Nejmilostivější pane hrabě, Vysoce vážený pane Hrabě, Muj ochránče, Dosavadný přetěžce zkoušený ochránče dobré věci, Šlechtný podpůrče všeho což sluje pravé, krásné a dobré, Vaše hraběcí milosti*. Své listy pro hraběte podepisuje takto: *V plné svaté důvěře nejoddanější ctitel Karel Amerling, na věky dlužný*.²⁵ Hrabě Thun zase Karla Amerlinga oslovuje *Drahý příteli*, dopisy odesílá *Wzácnému pánu* a zakončuje je výrazem *Srdečně Váš L. Thun*.²⁶

Právě s ohledem na přízeň vlivných a zámožných lidí mohl přikročit k dílu, jehož se neodvážil žádný jednotlivec. Začal s výstavbou školy, v níž se mělo vyučovat všem vědám a uměním, ke kterým doba dospěla. V Budči se měli vychovávat učitelé, pak se tu mělo zřídit muzeum, ve kterém by se vše nalézalo, a sice knihy pro každý oddíl

²³ MORKES, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovu vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 142.

²⁴ SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962. s. 24.

²⁵ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun (viz přílohy A, C, D)

²⁶ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun (viz přílohy B, E, G2)

lidského vědění a umění, dále potom kabinety, obrazárna, laboratoře, rozmanité dílny nebo také sochárna.²⁷

V moderně zařízeném ústavu se měla vzdělávat nejen nová generace národních učitelů, ale též vzorní průmyslníci, řemeslníci, dělníci, matky-hospodyně a později i středoškolská mládež.

Tajemství vědění ukazoval tu Amerling ve svrchovaně vábivém světle. O tom, co vše by mělo zastřešovat toto výjimečné všeučiliště, je zmínka v třináctém svazku Promyslného Posla.

Již dávno si Amerling vybral zahradu táhnoucí se z mírného svahu od Karlova k Novému Městu pražskému. Bylo v ní zpustlé zelinářství, zamokřená louka a říkalo se tomuto místu U dědů. Jeden další důvod ke své volbě Amerling měl. Na tomto místě se nalézala studánka s léčivou vodou, pro kterou sem přicházeli lidé z celého okolí.

Amerling pro nové, bohatě vybavené učiliště zvolil název navazující na tradici legendární školy, která měla být založena na tvrzi nesoucí název Budeč nedaleko dnešních Zákolan na Kladensku již za doby knížete Kroka.²⁸ Podle pověsti z Kosmovy kroniky na přemyslovské tvrzi stávala škola, kam se sjížděli Čechové, Poláci i příslušníci ostatních slovanských národů. Tato legenda je známa také prostřednictvím Václava Hájky z Libočan.²⁹ Z tohoto vyplývá, že na Budči existovala latinská škola již v 10. století, je tak považována za první školu na českém území. Amerling považoval za potvrzení existence školy to, že kníže Václav byl ve své době jedním z nejvzdělanějších panovníků a že své vzdělání získal právě na Budči.

Budeč je tedy dávné hradiště rozkládající se v údolí Zákolanského potoka. Krása budečské krajiny a zachovalost přírodního bohatství, překvapivé nálezy rostlin, zkamenělin či živočichů byly tím nejpádnějším důvodem pro volbu tohoto místa

²⁷ JŮVA, V., V. JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky*. 6. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-151-5. s. 76

²⁸ PITÁK, K. *Významné osobnosti v historii a současnosti speciální pedagogiky*. Praha 2011. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Jarmila Klugerová. s. 40.

²⁹ MORKEŠ, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 142.

k umístění učiliště.³⁰ Svou ideální školu nazval Amerling tedy Budeč, aby oživil českou historii. O původu názvu učiliště se Amerling zmiňuje v korespondenci adresované hraběti Lvu Thunovi - *tak jmenuji podle starodávného Budče českého od časů Krokových.*³¹

K uskutečnění smělé myšlenky nestačilo pouze a samo o sobě vlastenecké nadšení. Bylo zapotřebí obrovské částky k zakoupení pozemku, postavení budovy a k instalaci vnitřního zařízení. Skrovné Amerlingovy prostředky byly kapkou v moři, o to velkolepější byla jeho odvaha a víra v úspěšné dokončení díla.³² V té době již Amerling osvědčil své kvality. Byl v širokých kruzích pražské aristokracie a pěstitelů věd velmi dobře znám. Svými nedělními přednáškami v Klementinu si získal důvěru vlivných osob, které byly ochotny jeho podnik financovat, respektive poskytnout na stavbu školy úvěr. Díky své organizační velkorysosti a především díky finančním úpisům zámožných vlastenců mohl Amerling uskutečnit tento svůj cíl. V dopise adresovaném hraběti Lvu Thunovi se Karel Amerling zmiňuje o zainteresovaných vlastencích, kteří se angažovali nejen finančně, ale i materiální pomocí, těmito slovy: *Musím vyznati, že již mnoho šlechtných pánů podílu bere na osudu a stavu Budče. Kníže Camill z Rohanů, pan hrabě Hanuš z Kolovratů, p. hrabě Wurmbbrandt (dřívím³³)... a jiní mnozí darcové, a Buh i šlechtná a blaženější budoucnost odmění to těm šlechtníkům.*³⁴ Podpora přicházela ze všech stran, většinu sebrané částky netvořily však dary, nýbrž směnečné půjčky. Jakmile měl Amerling pohromadě první slušně vysokou sumu, přistoupil ke koupi pozemku. Kupní smlouva byla uzavřena 11.10.1841.

Hrabě Lev Thun byl Amerlingovi nápomocen taktéž při zprostředkování kontaktů na osoby, které by se potenciálně mohly stát sponzory Amerlingových vlasteneckých aktivit a lidumilných činností. O tom poskytuje svědectví dopis od hraběte Thuna Karlu Amerlingovi: *Děkuji vám milý příteli, za psaní gežto mi veliké potěšení způsobilo. Nemam času vám dnes obšírně odpowěděti, doufám ale, že přijdu do města na 2 nebo 3*

³⁰ Úvodní slovo. In: BAIER, J., M. BREJŠKA, L. BREJŠKOVÁ et al. *Budeč 1100 let*. Svazek II. příroda – krajina – člověk. 1. vyd. Kováry: Občanské sdružení Budeč v Kovárech ve spolupráci se Sládečkovým vlastivědným muzeem v Kladně a obcí Zákolany, 2006. s. 4.

³¹ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun

³² HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 43.

³³ Všechna prkna potřebná pro stavbu.

³⁴ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun

*dny ke konci tohoto měsíce, a pa wás gisté nawštiwím. Mezitím je zprawa, že hrabě Wurmbbrandt gest již přes týden w Praze.*³⁵

Vybudování Budče se uskutečnilo také díky oddanosti a odhodlanosti četných spolupracovníků, dělníků, atd., které Amerling všechny nadchl svou myšlenkou i osobním příkladem neúporné aktivity. Tímto způsobem Amerling dosáhl toho, že již na podzim v roce 1842 stála v Praze na rohu ulic V Tůních a Žitné č. 525 (informace o adrese učiliště Budeč je obsažena i v korespondenci pro hraběte Thuna: *Neuchránil jsem sice budovy Č. 525 a jiných peněžných a ostatních mohovitostí, ...*) velkolepá třípatrová budova s astronomickou věží a vzornou zahradou, na jejímž konci zamýšlel Amerling hřiště i krytá tělocvična. V zahradě byly rostliny na jednotlivých záhonech uspořádány systematicky, ale také podle svého geografického rozšíření. Všechny byly pečlivě opatřeny popiskami z bílé majoliky. Nacházel se tu skleník. Vysázeny na zahradě byly české odrůdy ovocných stromů, podél cestiček zamýšlel Amerling rozmístit klece s ptáky a vzorky českých hornin. V zahradě chtěl realizovat také hlemýždí farmu. O zahradu se starali posluchači Budče, taktéž spravovali herbář, do kterého sušili rostliny ze zahrady. Do budoucna plánoval Amerling rozšířit pozemek Budče směrem na jih až k bývalým městským hradbám.

V těch dobách, kdy se po Praze o ničem jiném nehovořilo nežli o Budči, sdíleli všichni Amerlingovo nadšení. Všichni se těšili na českou vyšší všeobecně vzdělávací školu a chtěli mít na jejím vybudování zásluhu. Nálada u vlastenecky smýšlející šlechty vzrostla ještě poté, co se Amerling zavázal, že v nové budově vyhradí místnosti Jednotě pro povzbuzení průmyslu, aby se tam mohly konat nedělní přednášky pro pražské řemeslníky.

Právě tak jako za vlády Přemyslovců, měla se Amerlingova škola stát střediskem vzdělanosti, kam by se z dalekých krajů sjížděli studenti.

Základní kámen byl položen 25.6.1842. Tiché slavnosti byl přítomen Jan Svatopluk Presl, Bohuslava rajská, Josef Václav Staněk a další.

Původní plány byly zhotoveny na budovu jednopatrovou, ale již na začátku se ukázalo, že plánované prostory na tak rozsáhlý ústav nestačí. Amerling chtěl mít navíc

³⁵ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun (viz příloha E)

při budově hvězdárny, což znamenalo vystavět budovu do výšky. Dělníci s elánem, jaký Praha doposud nepoznala, postavili ještě před příchodem zimy³⁶ třípatrový dům zakončený dřevěnou věží. Čtverhranná dřevěná věž s plochou střechou, již byla stavba zakončena, byla obehnána vysokým ochozem, z něhož byla nádherná vyhlídka na Prahu až za Strahovský klášter a na Pražský hrad. Kromě hvězdárny plnila věž také funkci meteorologické stanice. Byly zde instalovány vlhkoměry, dešťoměry, tlakoměry a přístroje k registraci směru a síly větru i jiná fyzikální zařízení. V noci se věž proměnila v astronomickou observatoř. V ní byl umístěn hvězdářský dalekohled, globus hvězdné oblohy s vymalovanými nebeskými znameními, hvězdářské hodiny a přístroj k sledování lomu světla. Kulatými posuvnými okénky se dala pozorovat obloha na všechny světové strany. Podstřešní prostory byly zařízeny jako sušárna rostlin a k účelu preparování živočichů.

Amerling toužil po všemuzeu, kde by studující měli příležitost nalézt vše, co je třeba člověku, který chce být obeznámen s každým oddílem lidského vědění. Tedy tak, jak si představoval Komenský, když psal, že škola má být místem příjemným a oči vábícím.

Budova byla zdobena mnoha freskami, jejichž námětem bylo například vyučování fyzice (silozpytu, jak se tehdy říkalo), alegorie vyučování krásným uměním nebo astronomie. Prostory Budče zkrášlovaly také sochy. Nad každým poschodím měli být basreliéfy Koperníka, Raffaela, Archimeda nebo Lavoisiera. Meziokenní prostory měli být zaplněny poprsími významných mužů. Toto velkoryse pojaté estetické vzezření Budče ale nemohlo být kompletně realizováno pro nedostatek peněz.

Amerling nezapomněl ani na tiskárnu. Byl si však vědom, že je k provozování tiskařského řemesla zapotřebí zvláštní povolení, jež získat nebylo právě snadné. Proto zůstala jeho tiskařská mašina v Budči po celou dobu úředně zapečetěna a plánované knihkupectví vedle vchodu nikdy nebylo uvedeno do provozu.

Třetí patro Budče patřilo nemocnici neboli špitálu. Je třeba nezapomínat na Amerlingovo povolání lékaře. Zaváděl zde přírodní terapii. Léčili se tu především prostí lidé. Amerling při jejich léčbě používal již studených zábalů, které proslavil jesenický sedlák a léčitel Vincenz Priesnitz (1799 – 1851). Amerling také propagoval

³⁶ Morkes v rozporu s Hoffmannovou a Spěváčkem uvádí, že práce na stavbě musely být kvůli finančním potížím několikrát přerušeny.

dietu, zpravidla tu byli nemocní o žízni a hladu. Pro časté používání této léčebné metody měli lidé Amerlinga za blázna a nevěřili příliš v jeho léčitelské schopnosti. Amerling potřeboval také pacienty ze šlechtických rodin, především kvůli reklamě a ke zlepšení finančního stavu ústavu. Několikrát přišli do budečské nemocnice význačné ruské osobnosti, které se předtím bez výsledku léčily v západočeských lázních. Krátce na to začal Amerling směňovat rubly za rakouské peníze, což přitáhlo zájem policie. Pojala podezření, že se ve škole chystá protivládní spiknutí. Vrcholem tohoto údajného panslavického spiknutí byla návštěva ruského ministra školství (Hoffmanová uvádí označení ministr osvěty) Uvarova.

Ve druhém patře se vyučovalo hudební teorii a zpěvu. Nalézala se tu hodinářská dílna s posláním výdělečným³⁷ a přírodovědecký sál se zasklenými skříněmi, v nichž byly uloženy herbáře, obrazy rostlin, sbírka krystalů a modelů krystalografických soustav, vycpaná zvířata a ptáci, sklenice s hady, kostry a lebky zvířat, nechyběly zde ani dvě lebky lidské, které se vykopaly při hloubení základů pro Budeč. Sběrka lebek byla uspořádána od nejjednodušších k nejsložitějším. V témže patře bylo umístěno zařízení k broušení skla a drahých kamenů. Byla tu knihovna a skříně s tiskařským náčiním. Možnost tisknout ve všech abecedách světa byla cílevědomou cestou Amerlinga k realizaci Komenského Brány jazyků otevřené.

První patro sloužilo jako ústav pro vychovávání učitelů, bylo tedy určeno budoucím pedagogům. V rozměrné posluchárně byly židle uspořádány tak, že se v nich dalo zkoušet i zasedat (tehdy bylo zvykem sedět na nepohyblivých lavicích)³⁸. Posluchárna sloužila také jako sál pro veřejná vystoupení a k výstavám.

V prvním patře Budče měly své posluchárny též ženy. Rozvinuty tu byly kurzy pro ženy, připravoval se zde všeobecný naučný slovník i speciální encyklopedie pro ženy. Bohuslava Rajská na Budči pracovala jako ředitelka dívčí školy. Dlouho zde ale nepůsobila, odešla do Vratislavi za básníkem Františkem Čelakovským, za kterého se provdala. S jejím odchodem činnost ženské školy na Budči ustala a byla obnovena až s příchodem Amerlingovy manželky Svatavy Michalovicové-Amerlingové. Starala se tu

³⁷ SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962. s. 25.

³⁸ MORKEŠ, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 143.

o vzdělání dívek od roku 1845. Po smrti svého muže Karla Amerlinga vedla sama – již v pokročilém věku více než 70 let – také Amerlingem založený ústav pro idioty. Amerlingovy zásluhy o rozvoj vzdělávání dívek a o kulturní povznesení českých žen je třeba zvláště vyzdvihnout.³⁹

V přízemí domu byly dílny a laboratoře. Nacházel se tu soustruh, parní kotel, sklad chemikálií a velká chemická laboratoř s veškerým chemickým příslušenstvím. Podél zdi místnosti stálo třináct pracovních stolů. Pece měly moderně řešené topení, vývod kouřovodů pro odvětrávání zplodin a tažné komíny. Voda byla přiváděna rourami ze studny na zahradě. Rovněž soustružnická dílna byla kompletně vybavena. Ve dvoře měl závod chemik a výrobce barev Břetislav Paul, který zhotovoval malířské barvy, zejména proslavenou berlínskou modř a pařížskou žlut', dále také jiné chemické látky pro pražské továrny.

Výuka v Budči se započala ještě před dokončením budovy. Byla zde nedělní škola pro řemeslníky, která byla přenesena z Klementina (jak Amerling slíbil Jednotě pro povzbuzení průmyslu), také první učitelský ústav a večerní kurzy pro učitele kam učitelé docházeli odpoledne a večer, aby zvyšovali svou kvalifikaci. O nedělích se tu scházela učňovská mládež, mistři i měšťané, sjížděli se sem kandidáti z Prahy i z pražského okolí, také představitelé mladé slovenské generace. Účastnili se tady českých přednášek, osvojovali si znalosti a posilovali své vlastenecké cítění. Amerling všechny vědní obory sám přednášel. Rozvrh hodin představoval pro Amerlinga pracovní vytížení na celý den, od časného rána do půlnoci, neděle a svátky nevyjímaje. Přednášky mohli učitelé plně se věnující přípravě se na své budoucí povolání navštěvovat celý den od šesti hodin ranních do deseti večer.

Mezi posluchače Amerlingových přednášek patřila také Bohuslava Rajska, tehdy mladá dívka, oddaná národní věci a úsilí o lepší vzdělání žen. Amerlingovi byla nápomocná v Budči, kde se přičinila při přípravě speciální encyklopedie pro ženy a všeobecného naučného slovníku, jejím přispěním se zde rozvinuly vyšší vzdělávací kurzy pro ženy. Mezi Rajska a Amerlingem vznikl citový vztah, odchodem Rajske do Vratislavy

³⁹ ŠKODA, K., GALLO, E. *Dejiny pedagogiky dospelých*. 1. vyd. Bratislava, 1986. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. s. 136.

za F. L. Čelakovským, kterému přislíbila svou ruku, skončila však i její spolupráce s Budčí.⁴⁰

Úspěch Amerlingovy přinesly jeho školní obrazy k vyučování přírodních a technických věd. Obrazy vycházely postupně v těchto sériích: Živočichové v obrazech, Rostliny v obrazech, Dvanáct měsíců v obrazech, třicet dílen řemeslnických a Užitečné hmyzy. Pro svou didaktickou hodnotu dosáhly tyto série velkého ohlasu a staly se velmi rozšířenými.

Šlo o soukromé učiliště, ale Amerling měl v plánu rozšířit výuku i pro mládež. Budeč začali navštěvovat chlapci osmi až devítiletí, vždy odpoledne, po vlastním vyučování na některé německé hlavní škole. Nejnižší stupeň Budče, odpovídající věkově nižší střední škole, měl mít čtyři ročníky, nicméně k realizaci této koncepce následkem brzkého zániku školy nedošlo.

O významu Budče svědčí dopis Karla Amerlinga adresovaný hraběti Lvu Thunovi, kde stojí: *Račte-li nejmilostivější pane hrabě! lístky tyto laskavě přehlédnouti, snad račte spatřiti, že Budeč nemarné místo zaujímá v čase našem a v potřebách našich.*⁴¹

Konec Budče nastal paradoxně díky Amerlingově léčitelským úspěchům, které přilákaly zahraniční klienty. Policie za tím viděla politické tahy proti státu. Policejní vyšetřování odhalilo jen svinutou vlajku s českým lvem, která byla zabavena s dalšími pro policii podezřelými předměty. Výsledkem prohlídky byl začátek zhroucení Budče.

Roku 1843 byla Budeč z výše uvedených důvodů v podstatě zlikvidována. Do prázdných prostor byli nastěhováni nájemníci. Název Budeč a pozůstatky ústavu přetrvaly a Amerling zde působil do roku 1848. Konaly se tu učitelské porady, zárodek příští učitelské organizace. Tyto porady byly v roce 1847 úředně povoleny.

Amerling musel splácet své dluhy až do roku 1850. Věřitelům došla trpělivost a žádali na Amerlingovi vrácení půjčených peněz. Amerling neměl čas předem myslet na zajištění peněz pro svůj podnik. Byl hnán vidinou Komenského školy, která měl posunout české školství rovnou o sto let kupředu. Neuvěřitelnou rychlostí budoval ústav, aniž by se ohlížel, co bude zítra a pozítří. Slib českých stavů, že po dostavbě

⁴⁰ Tamtéž, s. 188.

⁴¹ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun (viz příloha C)

školu převezmou pod svou správou, byl zárukou, o níž mu nebylo třeba pochybovat. O žalostném stavu financování Budče vypovídá tento úryvek z dopisu adresovaného Amerlingem hraběti Leonovi Thunovi: *Jak vidím a těžce v svém srdci nesu, Vašnosti s tím domem veliké napařáde škody míti ráčíte. Jedna nehoda za druhou, jako jakási kletba. ... mně především leží na svědomí, abych co nejmožněji Vaši Milosti těchto soužení umenšil, pokud síly mé stačejí. ... nechť ráčíte učiniti ještě jeden krok; hůře býti nemůže, nežli jest. Prodati pod cenu, není žádný žert. ... Račte mně dům přepustiti. ... Odvedu-li správně činže, vyhledav si dobrých a spravných nájemníků mohu i Vašnostem, dá-li Buh, spláceti s celou náležitou vděčností. Ožením-li se, tím více se to státi moci bude.*⁴² Na tento dopis Amerlingovi odpovídá Lev Thun 27.10.1844: *Prawdouli že wám někdo swou dceru dáti, i její wěno Budči obětovati chce, jest příležitost při ruce, mně k zachování jeho znamenitě pomoci.*⁴³ Amerling se nevzdával touhy po obnovení Budče. To dosvědčují dvě jeho akce: návštěva u správce českých zemí arciknížete Štěpána (byl tehdy pověřen správou českých zemí) v roce 1846 a pokus o celonárodní sbírku roku 1849. Osvícený zemský správce byl pro myšlenku získán a přislíbil osobní pomoc, byl ale odvolán dříve, než mohl zasáhnout. Sbírka nesplnila očekávání, znovuvzkříšení Budče zůstalo jen snem.

O zlepšení situace se pokusil i v celém projektu osobně i finančně angažovaný hrabě Lev Thun, na nějž byl od roku 1843 dům Budče přepsán. O míře podílu na osudu a stavu Budče svědčí část Amerlingova dopisu pro hraběte Thuna: *Smím-li se ve svém položení osměliti Vaši hraběcí Milosti nejponiženější nějakou prosbu alespoň předložit, třebaby laskavé splnění hned v těchto těžkých časech nemožno bylo, bylyby to dvě následující. předně, kdyby snad Buh Vašnostem naštědřil nějaké možnosti aby Vaše hraběcí Milost ráčila spomenouti na chudobný zadlužený stav Budče, ještě mnoho jest dluhů, jichž hartusení zadržel a zachránil p. Hrabě Lev z Thunů, a jelikož p. Hrabě Thun sám jest držitelem Budče, tím snad jistější by byla řádnost v pravém upotřebení a na dobro obrácení stavu. Prosba jiná bylaby k Vaší hraběcí Milosti to, že kdyby zde na Vašnostiných panstvích nemocní nezhojitelní a od lékařů opuštěni byli, tuto snad na Budeč do zdejší nemocnice zaslati jste je ráčili v milostivém ohledu braní na přiložený*

⁴² Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun

⁴³ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun

výkaz k ohledu nemocných v minulém roku na zvláštní přírodnický živlo-léčný způsob uzdravených.⁴⁴ K dopisu Amerling přikládá dokumentaci způsobů léčby tělesných i duševních chorob od minulosti až do nynějška. V listu ze 14. února 1844 se hrabě rázně postavil proti tomu, aby se v Budči konala cvičení vojenského charakteru, o kterých se doslechl. Zde je citace konkrétní části tohoto dopisu: *Zprawa mně došla, że se w Budči wojenské cwičení konawají; načeż také již městské hejtmanstwi zrak obrátí, a že i wy s tím se obiráte. O tom żádám zpráwu důkladnou, co to? A k čemu? A za každý pad prosím aby se to z Budče nestalo. Bud' węc jakákoliw, Budeč k tomu místo přiměřené dle mého zdání není; místo dušewní moci přal aby byl Budeč, hmotných zbraní tam nepotřebujeme...*⁴⁵ Další dopisy z téhož roku tlačí na Amerlinga především v tom smyslu, aby si začal počínat reálně, omezil výdaje a splatil dluhy, to vše pod hrozbou, že dům Budče bude jinak prodán.

Daleko více nadšení než doma vzbudila Budeč v ostatních slovanských zemích. Z Petrohradu se na učiliště přijeli podívat profesori, aby se poučili a zřídili po jeho vzoru obdobné pedagogické instituty v Rusku. Rovněž ruský ministr osvěty (školství) Uvarov našel v Amerlingově ústavu mnoho podnětů, které použil ke zvelebování školského systému v Rusku.

Příčina pádu Budče nemohla být jediná. Nejen policejní vyšetřování otrásl Amerlingovou důvěrou v jeho Budeč, ale spíše nepoměr mezi velikášstvím budování a finančními možnostmi, také vnitřní konflikty mezi členy budečského bratrstva a dále politická situace, která hrála rozhodující úlohu. Důsledkem byla prohlídka ústavu a výslech jejího ředitele, což v celém řetězci faktorů urychlilo další maligní vývoj. Ti, kteří byli zpočátku nadšeni Amerlingovým záměrem, začali pronášet, že Amerling si špatně spočítal své síly. O vyhocenosti situace vypovídá text z dopisu pro Amerlinga odeslaný hrabětem Thunem: *Řekl jsem wám a opakuji se wší přísností, že meč ještě pořád wisí nad našimi hlawami, obzvláštne dokud změny nejsou do čísla zaplacené. Jest jich hodně wíce, nežli jste sám wěděl.*⁴⁶ Hrabě dále píše o textu z Kwětů, kde se

⁴⁴ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun (viz příloha C)

⁴⁵ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun (viz příloha G)

⁴⁶ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun

hovoří o peněžitém daru, který byl Budči věnován na jedné besedě. V časopise stojí, že Amerling si za finanční obnos zakoupil basu, kterou hodlal využívat pro budoucí hudební školy. Hrabě vyjadřuje v dopise politování nad tím, že je dost smutné, když Amerlinga lidé z tak směšného činu podezírají. Dále v dopise předpovídá budoucí události: *Ukáželi se ale na podzim, že se nemůže všeckopořádně z činže zaplatiti, věřte mi! prodám Budeč, a jest všeho konec. Jest to jistý, nevyvratitelný oumysl můj, nebo nemohu jinač jednati. Wlastního již nemám ani krejcaru, který bych mohl do toho strčiti, jiným dlužen zůstatí nesmím a nebudu.*⁴⁷

Do historie české školy a pedagogiky tento předčasně ukončený Amerlingův pokus vešel jako realita trvale připomínající buditelské nadšení pro povznesení vzdělanosti národa v 1/2 19. stol. a jako ukázka velkorysosti i originality podivuhodného Amerlingova plánu, jeho úsilí prakticky jej uskutečnit. Budeč svým pojetím i vybavením předstihla dobu nejméně o sto let. Budeč byla střediskem mladé české inteligence, ohnisko rodící se české kultury, vededilo jednotlivce, svědectví malosti národa. Amerling zavedl mnoho novinek, vše bylo důkladně promyšleno a účelně zařízeno. Tento ambiciózní Amerlingův počín byl skutečně velice pokrokový, je ale třeba konstatovat, že šlo o projekt, který rozhodně nebyl založen na odpovídající a reálným možnostem přiměřené ekonomické kalkulaci.⁴⁸ O Amerlingově nezdolnosti a touze udržet Budeč a naplnit poslání této budovy se lze dočíst v poslední části jeho dopisu pro hraběte Thuna: *Uzná-li Vaše hraběcí Milost vše to nějakého laskavého ohledu hodno, račte to učiniti v Laskavosti své pro Vlast' a blahodatnou budoucnost. Tak-li získám některých duší šlechtých, opět dále ponese ovoce v bolestech začatý Budeč, jež posud Slavná jednota Promyslova p. hrabě Thun Leo v ochraně chovají.*⁴⁹

Amerlingův sen bylo založení dalších dvou Budčí v Plzni a Klatovech, také na slunném jihu v Chorvatsku, k čemuž nikdy nedošlo.

⁴⁷ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Lev Thun

⁴⁸ MORKES, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 142.

⁴⁹ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun

Výstavba ústavu i jeho zařízení odpovídaly nejmodernějším požadavkům kladeným na vzornou dílnu lidskosti.⁵⁰ Budova školy, o níž Amerling snil, byla velkolepá stejně jako myšlenka, jež ji uvedla v život.

2.5 Ernestinum

Z podnětu Fysiokratické společnosti, která v antropologické sekci začala provádět celonárodní průzkum kvality populace a zjišťovat oblasti endemického idiotismu v Čechách, usnesla se soukromá společnost jménem Spolek paní sv. Anny, že založí ústav pro idiotnou mládež. Důvodem k založení ústavu bylo zjištění, že mezi 5 tisíci choromyslnými v českých zemích je asi 2 tisíce zanedbaných idiotů, a že kromě sporadického výskytu debilů existuje v některých místech Čech hromadný idiotismus.

Ústav byl zřízen v roce 1871, zprvu působil v malém domku na Novém Městě v Kateřinské ulici. V roce 1872 se přestěhoval do Šternberského paláce na Hradčanech.

S povolením státu se konaly sbírky, které umožnily ústavu přestěhování do Šternberského paláce.

Ústav slabomyslných pro nezletilé byl první zařízení podobného druhu v Evropě. Do té doby žili děti podle stupně debility buďto v rodinách nebo byly umístovány do blázince.

Lékařsko-pedagogické kuratorium, které si ženský Spolek paní sv. Anny po císařském schválení ustavil, tvořili: ředitel zemského ústavu pro choromyslné a jeho sekundář, ředitel dětské nemocnice, několik lékařů včetně Karla Amerlinga, kanovník, dále profesor a katecheta ústavu hluchoněmých i jeho ředitel.

Na radu kuratoria byla k ústavu přikoupena zahrada s malým hospodářstvím, zahradnictvím a výrobnou cikorky.

Kuratorium uveřejnilo v denním tisku 12.4.1871 oznámení, že jsou do nově zřízeného ústavu přijímány děti a nezletilí vyžadující zvláštní péči.⁵¹ Přihlášených bylo 70 osob. Vzhledem k finančnímu stavu mohlo však být přijato pouze 6 chlapců. 17.6.1871 bylo

⁵⁰ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy. Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 2002. s. 189. ISBN 80-238-8003-9.

⁵¹ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 134.

v ústavu zaměstnáno 7 osob: učitel, ošetřovatel s ošetřovatelkou, kuchařka a pomocnice v kuchyni, která byla současně pradena. Katechetou se stal páter Kmoch. Externě s ústavem spolupracovali lékaři specialisté. Kuratorium navrhlo jako ředitele Amerlinga, jenž se ujal funkce bezplatně a setrval v ní až do konce života. O administrativu a ekonomickou stránku ústavu se staral dvanáctičlenný výbor Spolku paní sv. Anny. Jednatelkou a později výkonnou administrativní silou se stala Svatava Amerlingová.

Ozdravovací politika spolu s humánními cíli, pomoc nešťastným rodinám a nakonec izolace duševně vadných od normální společnosti – to bylo programem organizátorů ústavu. Ti propagovali veřejnými přednáškami zdravotnické poslání této instituce a z pohledu pedagogického vynakládali velkou snahu, aby chovancům zajistili výuku na nejvyšší možné úrovni.

Přínosem tohoto úsilí bylo vytvoření a ověření zcela originálního výchovného systému.⁵² Amerling tak položil základ teorii výchovy a vzdělávání mentálně postižených, na který nutně navazovali všichni, kteří této oblasti působili a působí po něm až po dnešní generaci speciálních pedagogů.

Amerling nazýval ústav novým světem učení budečského. Po smrti Karla Amerlinga se ujal název Ernestinum podle hraběnky Ernestiny Desfours-Walderode, předsedkyně Spolku paní sv. Anny, která věnovala na zakoupení Šternberského paláce částku 20 tisíc zlatých (cena paláce byla 120 tisíc zlatých). Tento název dostal ústav v roce 1898, v odborné literatuře je prakticky výhradně využíváno toto nové označení a je všeobecně respektováno.

Odkaz a připomenutí Ernestina podněcuje speciálně pedagogickou reflexi a bádání v oboru, ukazuje na širší společenské souvislosti. Podporuje prosazování lidských práv dosud snad nejvíce opomíjené a podceňované skupiny lidí.

Dne 1.11.1872 nastoupilo do hradčanské budovy 13 chovanců, v příštím roce se počet zčtvěrnásobil. Roku 1874 pracoval ústav se 70 chovanci (viz tabulka). Za 12 let

⁵² AMERLING, K. S. *ERNESTINUM. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze*. 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-44-7. s. 4.

pobývalo v ústavu celkem přibližně 166 chovanců, 50 jedinců během tohoto období zemřelo a 50 jedinců dosáhlo různých způsobilostí a mohlo se vrátit ke svým rodinám.⁵³

Amerlingův hloubavý duch a humanistický cit k handicapovaným dětem zde našel příležitost poukázat na problémy člověka, neboť co je pro normální lidi samozřejmé, vyrůstá u postižených jedinců do jasně pozorovatelných rozměrů.⁵⁴ Ve výchově v ústavu Amerling prosazoval s úspěchem manuální práci, hudební terapii, laskavý přístup, hru a princip rozšiřování základní orientace v čase i prostoru. Chovanci se učili různým řemeslům, např. košíkářství a truhlářství, vyráběli dřevěné a hadrové hračky i jiné předměty. Jejich výrobky získaly proslulost i v zahraničí. Amerlingovo úsilí povznášet ústav dokládá i tato věta z Amerlingovy korespondence odeslané Lvu Thunovi: *Dnes jakousi náhodou byl jsem v ústavu karanců u slepe brány, asice chtě se raditi se starým zkušencem, učitelem Peterou zohledu jistých idiotů v nově zavedeném Ústavu idiotů od Společnosti paní sv Any.*⁵⁵

Amerling se snažil prosazovat i ústavy venkovské. Z Chudenicka chtěl udělat středisko výchovných ústavů pro idiotné děti. Zavrhoval, aby děti byly posílány do blázince v Dobřanech, který nazýval kasárnou pro ubožáky. V rodném kraji chtěl rozvíjet jiskry soucitu s duševně vadnými, přemýšlel, jak položit základ k ozdravení duše, již by se dařilo lépe v čistotě volné přírody než za hradbami ústavu. Ústavní péče a výchova uprostřed luk a lesů plných barev a vůně měla přinést blahodárné působení na duševní stav nemocných. Jako lékař a pedagog si byl vědom, že určitým způsobem vyladěné prostředí může vyvolat změny v organismu, a tak chtěl dát k užitku nešťastným mnohobarevný svět klidného prostředí Chudenicka. Tato pozorování jsou velice cenná, zanikla však v malosti tehdejší doby.⁵⁶ S myšlenkou léčby duševních poruch obrátil se Amerling na hraběte Jaromíra Černína a získal jej pro svůj plán. Též další Amerlingovi známí se podíleli na přípravách venkovských ústavů pro vadné děti. Vzorem posloužily Amerlingovi ústavy belgické, kde se uplatňovala zvláštní forma výchovy, tzv. gheel, který představoval umělou rodinu, jež vychovávala na venkově několik duševně

⁵³ Tamtéž, s. 9.

⁵⁴ KOLLEROVÁ, A. *Velké osobnosti Karlovy Univerzity*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Tereza Vacínová. s. 56.

⁵⁵ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence odeslaná, Lev Thun

⁵⁶ SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962. s. 37.

vadných dětí. Amerling věřil, že slunce, volnost, vzduch, soustavná lékařská péče a vhodné vyučování přeladí psychiku natolik, že děti odsouzené k dožití a živoření v chladných zdech blázinců se stanou natolik schopnými samostatného života, že nebudou společnosti na obtíž. Hrabě Černín získával pro Amerlingovy plány další přívržence a pedagogy, přislíbil i značnou subvenci takovému podniku, nicméně se nesešel dostatek sil, aby byl venkovský ústav pro idiotné děti realizován. Hrabě Černín alespoň posílal chovance vyžadující zvláštní péči do Amerlingova pražského ústavu.

Za léta působení v české hlavní škole v Panské ulici měl Amerling dostatek značných pedagogických zkušeností, které práce s defektními dětmi vyžadovala. Pokud se vyskytly problémy lékařské, měl k ruce početné lékařské kolegium. Sám vykonával v hradčanském ústavu především práci výzkumnou. Jí věnoval všechn svůj volný čas.

Amerlingovým cílem práce s jedinci trpícími určitým stupněm oligofrenie bylo vychovat z nich užitečné občany, odevzdat, pokud to zdravotní stav jedince dovoľoval, pracující osobu. Amerling, na rozdíl od tehdy panujícího názoru ponechat postižené děti po celý jejich život za mřížemi, chtěl osazenstvo ústavu vrátit společnosti. Dotyční měli být po propuštění z ústavu pod stálou kontrolou, mohli se svobodně pohybovat, ale musela se za ně zaručit rodina, že se nevzdálí z místa pobytu bez vědomí přiděleného ústavního dozorce. V hradčanském ústavu byly idiotům vštěpovány základní návyky nutné pro styk s ostatními lidmi, byli seznámeni se všemi předměty tvořícími jejich nejbližší svět, dostali řemeslo, které mohli a byli schopni vykonávat a zdravotní stav postižených byl upraven natolik, aby osobám nalézajícím se v jejich přímém okolí nehrozilo nebezpečí.

Pokud přišlo do Amerlingova ústavu dítě ve věku 5-7leté, podařilo se zpravidla některé typy slabomyslnosti úspěšně zvládnout.⁵⁷ Takové děti se pak mohly zapojit do pracovní činnosti v zemědělství, své místi našly jako pomocné síly v domácnosti, vykonávaly i jednoduchá řemesla.

Výchova v Amerlingově ústavu probíhala podle přísně dodržovaného a do detailu propracovaného plánu. Chovanci, ať to byly děti neplaticí nebo separandisté, za něž bohatí rodiče poukazovali částku na zvláštní péči, vstávali v létě v šest hodin, v zimě v sedm, na lože se ukládaly v půl deváté večer. K probouzení se v ústavu používalo

⁵⁷ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 137.

pastorální znělky. V sedm hodin se podávala snídaně. Pro větší děti byl den rozdělen do třech částí: osm hodin spánek, osm hodin učení a jiné práce, osm hodin osobní hygiena, pohyb, pobyt na čerstvém vzduchu a jiné. Pro menší děti byl den dělen do čtyř částí. Vycházky se konaly v létě po snídani, v zimě a chladnějších dnech po obědě. Za nepříznivého počasí se chovanci ústavu procházeli po chodbách, neboť Amerling vysledoval, že jsou postižení většinou cyanotičtí, tj. že kapilárně slabí a musí se tedy dobře chránit před nachlazením, jinak si z venku přinášejí opuchliny a omrzliny tváří, boltců a prstů. Vyučování v lichých dnech týdne bylo věnováno čtení a počítání, v sudých dnech se psalo, kreslilo a konaly se jinak se zaměstnávala ruka.⁵⁸

Největší starost představovali pro Amerlinga vychovatelé. Hledal takové spolupracovníky, kteří by vytvořili jednotu s chovanci, ale zároveň by byli schopni energicky zasáhnout v případě nezvládnutelnosti duševně chorého a dovedli jej zkrotit. Pak bylo nezbytností zjistit veškeré údaje o chovanci, založit mu kartu a zvolit správnou vyučovací metodu. Každý z nich vyžadoval individuální přístup a zacházení, stejně jako zvláštní cvičení zanedbaného mozku.

Všechna Amerlingova činnost v ústavu směřovala k ozdravení populace. Pečoval o to, aby následkem nepodchycených slabomyslných nevrůstal počet duševně vadných a nerodili se další oligofrenní jedinci. Byl si vědom, že je to záležitost státní správy a spadá to do kompetence zemských úřadů, ale přesto usiloval, aby se těmito otázkami zabývala Fysiokratická společnost.

Ve svých metodách Amerling prosazoval slušné zacházení s postiženými jedinci, odstraňování tělesných trestů, pěstování samostatnosti, vytrvalosti, výchovu k hudbě, seznámení se základními početními úkony a početními symboly aplikovanými na předměty a přírodní úkazy, dorozumívání gestikulací, vyučování zábavou a hrou, práci na zahradě spojenou s poznáváním jednoduchého nářadí, vedení k domácím pracím u dívek a řemeslným pracím u hochů. Vyučovalo se ošetřování nemocných, zemědělské práce, zahradnické práce, z řemesel zavedl Amerling na Hradčanech košíkářství, truhlářinu, výrobu hraček dřevěných i hadrových a výrobu učebních pomůcek. Modely z plastické hlíny, plastické mapy a lepenkové vyučovací pomůcky

⁵⁸ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 137.

proslavily hradčanský ústav i v cizině. Amerling na ně dostal objednávku až z Norska a byl velmi hrdý, že jsou chovanci schopni takového společenského uplatnění.

Samostatný úsek Amerlingovy činnosti v ústavu idiotů představoval výzkum. Měl chovance rozděleny podle povahových vlastností, ty dále dělil na typy. Podle tělesné konstituce rozlišoval kretény (statné, robustní, kteří mohou být využiti k práci), idioty (slabé a jemné, bez výdrže, hezké tváře, ale se skrytými příznaky idiotismu) a epileptiky. Idioty dělil též podle tvaru lebky na macrocephaly a microcephaly. Podle získání choroby členil jedince na idioty rozené a nabyté. Typy idiotů uváděl proteroty (mluvící a nebezpečné), hyperkinety (nemluvící a neklidné), skryté idioty (které lze rozpoznat až po pečlivém sledování v průběhu dne i noci, a teprve podle způsobu oblékání, svlékání a jiného chování určit stupeň jejich oligofrenie), syfilyky (zvláště silné rozmnožení bylo pozorováno po roce 1834) a kšticovité idioty (s charakteristickým kruhovým růstem vlasů z jednoho středového bodu). Pokud se tato vlastnost vyskytovala u jednoho z rodičů, dalo se soudit, že i dítě bude postiženo idiocií.

Amerling založil ústavní fotografické album chovanců, v němž měl shromážděny fotografie sourozenců, rodičů a všech dostupných příbuzných. U fotografií byl vždy uveden věk, zaměstnání, zdravotní stav (se zvláštním přihlédnutím k chorobám dědičným a syfilidě), takže vznikl dokumentační materiál celých genetických skupin z nejrůznějších českých krajů. Čtyři sta snímků reprezentovalo jedenačtyřicet rodových skupin.

Co se týče lékařského výzkumu, měl zde Amerling širokou škálu nejrůznějších onemocnění jak běžných, tak vázaných na debilitu. Jedinci postižení idiocií trpěli cyanózou, chronickými očními nemocemi, typickými vadami chrupu (zuby měli karnivorní, stupňovité, emailované, symetricky chybějící, řádově za sebou posunuté), vadami řeči (28 z chovanců mluvilo dobře, 13 velmi špatně nebo vůbec ne, někteří následkem vady mluvidel špatně polykali), kožními nemocemi a padoucníci. Aby měl Amerling neustále o svých pacientech po ruce laboratorní doklady, založil sbírku vzorků a anatomických preparátů. Ihned po přijetí byly každému chovanci sejmuty otisky chrupu, provedeny zkoušky moče, vzaty vzorky nehtů a vlasů. Zejména soubor otisků čelistí představoval nesmírně zajímavý stomatologický materiál. Obsahoval jednak kompletní otisky, jednak samostatné zuby všech jedinců, kteří prošli ústavem.

Prvním nápadným exemplářem, který byl podnětem k založení sbírky, byla dívka, která si čtyři roky před příchodem do ústavu nestříhala nehty na nohou. Pravý ukazováček se vyvinul do tvaru kónické spirály, stejně tak na levé noze, což je pozoruhodná shoda s rohy některých druhů gazel. Nehet malíčku se u této dívky vyvinul dráповitě. Zvláštní pozornost věnoval Amerling sbírce vlasů. Dlouholetým pozorováním došel k závěru, že specifický růst vlasů na lebce idiotů přímo souvisí s poruchou jejich mozkové činnosti. Tak například u hluchoněmých dětí zjistil charakteristickou kštici na zadní části lebky za uchem. U ostatních idiotů objevil vlasy rostoucí kruhovitě, a to buď pravotočivě nebo levotočivě nebo ve dvou kotoučích vzájemně se překrývajících. Domníval se též, že našel souvislost mezi zvedáním štětkovitých vlasů na lebce idiotů a zhoršením jejich psychického stavu. Doporučoval, jakmile je zvedání vlasů zaregistrováno, okamžitě upustit od jakýchkoliv didaktických cílů a ponechat chovance v klidu. Amerlingovo studium vlasů idiotných dětí odkrylo mnohé vzájemné závislosti. Třeba, že existuje rovnítko mezi charakterem vlasové kštice a chováním a vlastnostmi debilních jedinců, že způsob růstu vlasů odpovídá myšlení, jednání a mluvě idiotů, že charakter vlasové pokrývky rodičů je směrodatný k prognóze, zda narozené dítě bude zdravé nebo vadné. Amerlingova ústavní sbírka přivedla na stopu nového askarid z okolí Holic, z místa silného výskytu endemického idiotismu. Krystalografická sbírka sloužila jako podklad k mikroskopickým pozorováním.

Ten úsek Amerlingovy činnosti, kde se staral o regionálního idiotismu, zaslouží nejvíce pozornosti. Stanovení endemických oblastí na území Čech, jejich zmapování, popsání debilních jedinců, podchycení rodin zatížených dědičně a určení příčin jejich onemocnění mohlo být provedeno jen díky výtečné organizaci na půdě Fysiokratické společnosti. Za nejvíce postižená místa označil Amerling výsledně tyto geografické celky: První oblastí jsou Malkovice u Slaného (oblast mezi lázněmi Šternberk a knížecími lesy v Hradečnu). Celkem sedm vesnic asi s 1600 obyvateli, na celém území jediný pramen pitné vody. Na idioty zde upozornil jako první farář, který při procesí pozoroval v davu velký počet postižených s defekty uší, nosů, očí, rukou a nohou. Svě zjištění zaslal do ústavu hluchoněmých v Praze. Fysiokratická společnost vyslala hned do udaného místa svého komisaře, který během dvoudenního pobytu registroval 75 případů idiotismu, a zjistil by jich daleko více, pokud by se býval mohl zdržet déle. Ani lázeňský lékař ve Šternberku, vzdálený přes jeden kopec, ani okresní

lékař ve Slaném o těchto lidech neslyšeli a nikdy k žádnému případu nebyli voláni. Druhou oblastí je okolí Holic (od Pardubic k Vysokému Mýtu). Idioty zde používali k pomocným pracím v domácnosti a v hospodářství vzhledem k nedostatku pracovních sil. Proto ani v pozdějších letech neumístili zdejší obyvatelé nikoho z postižených do pražského ústavu na Hradčanech. Třetí lokalitou jsou menší oblasti na Táborsku, Českobudějovicku a Písecku.

Příčiny tak rozšířeného výskytu idiotismu byly dvojí: infekční a vzájemné sňatky mezi oligofrenními jedinci po několik generací.

Fysiokratická společnost si vzala za úkol přesně stanovit původ onemocnění, zajistit účinnou prevenci dalšího šíření slabomyslnosti a postarat se o zvýšení i fyzické úrovně obyvatelstva postižených oblastí. Amerling napsal po dvanácti letech pedopatologického výzkumu v ústavu, že čím lépe se člověku povede, tím více budou mizeti slabomyslní, slepci a hluchoněmí, k sebevraždě a k chorobám myslí náchylní lidé.⁵⁹

Amerling byl v jedné osobě psychiatrem, vychovatelem, pedagogem a otcem svých svěřenců. Korespondoval s nešťastnými rodiči a upevňoval je ve víře a naději, že jejich postižené dítě bude alespoň částečně schopno se samo žít a stát se členem lidské společnosti. Byl to odpovědný úkol, který na sebe stárnoucí pedagog vzal. Neumdlélal a do posledního dechu věřil, že lékařská věda nakonec naleznе klíč k tomu, jak odstranit z nebohých dětí jejich celoživotní prokletí nezaviněné jimi samotnými, nýbrž jejich nevědomými rodiči.

Dne 19.5.1879 navštívil Spolek českých lékařů ústav pro idioty v Praze. Ve zprávě o návštěvě ústavu stojí hodnocení, které popisuje ústav jako prvotřídní zařízení plně odpovídající svému účelu. Členové Spolku byli vřele přivítáni panem ředitelem Amerlingem, který je prováděl po rozlehlých místnostech ústavu. Překvapilo je veselé a zdravé vzezření chovanců a bezvadná kázeň. Chovanci se sborně pozvedli ze sedadel, aby je pozdravili. Členové Spolku si prohlédli lázně, dílny a Amerlingovy sbírky

⁵⁹ AMERLING, K. S. *ERNESTINUM. Ústav idiotů Jednoty paní sv. Anny v Praze*. 1. vyd. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-86039-44-7. s. 25.

v pracovně. Obdivovali práci chovanců, zejména košíkářství, pletení, barvířství a lepenkářství. Osazenstvo ústavu je v řadách vítali salutující na pozdrav.⁶⁰

Amerlingův žák z učitelské přípravy při české hlavní škole Jan Dufek navštívil v roce 1877 ústav. Dufek byl přemýšlivým a oddaným následovníkem Amerlingových idejí. Uvažoval o každém slově svého mistra, hledal hluboké významy v nedořečeném, chtěl jako on vychovávat, a proto musel porozumět všemu, i těm sebenepatrnějším poznámkám. Dufkovým cílem bylo proniknout do způsobu Amerlingova myšlení, pochopit jeho metody, objevit v nich velikost a velkolepost a předat své poznatky v knižní podobě pedagogické veřejnosti k dalšímu užívání.

V době, kdy Amerling řídil ústav, nevycházal se svými experimenty ze zdí budovy. Výsledky používal přímo na místě, v praxi, a zařídil podle nich chod celého ústavu. Dufek byl velmi žádostiv dopátrat se pravdy, naléhal na Amerlinga tak dlouho, aby mu vysvětlil písemně některé nejasnosti ve svém vychovatelském programu, až jej Amerling pozval na Hradčany. Výsledkem mnohaletého Dufkova styku a korespondence s Amerlingem se stala publikace nazvaná Školy denní, týdenní, měsíční a roční, v níž se Dufek pokusil o zpracování Amerlingova programu výchovy dětí se sníženou schopností chápání. Amerling přemýšlel, jak uspořádat výchovu pro různé věkové stupně. Předmětem školy denní byly čtyři části dne, denní starosti čili potřeby člověka, jejich obstarávání v domácnosti a v hospodářském stavení. Předmětem školy týdenní byly starosti týdne a jejich obstarávání v domácím hospodářství, v obci, ve vlasti a při dvoře královském. Předmětem školy měsíční byly měsíce v roce a práce v jednotlivých měsících, zužitkování darů přírody a svěcení svátků podle kalendáře. Ve škole roční byla vykládána soustava lidského těla, typy lidské, pudy nižší a vyšší a mravouka.

V praxi vypadala vyučovací osnova pro defektní děti tak, že chovanci byli rozděleni na skupiny s odlišnou vyučovací náplní. Jakmile dítě úspěšně prošlo školou denní, mohlo být přeřazeno do školy týdenní, atd. Již z týdenní školy mohl být jedinec propuštěn do života, neboť byl schopen styku s normálními lidmi. Odchovanci školy roční měli být po propuštění schopni samostatného vystupování a zapojení do pracovního prostředí. Mohli vykonávat nenáročnou práci, aniž byli svému okolí na obtíž. Předpokladem

⁶⁰ HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 142.

veškerého vyučování, směřujícího k navrácení vadných dětí do života, byla neškodná povaha jejich slabomyslnosti a důkladná znalost povahy a vlastností dítěte za poměrně dlouhou dobu jeho pobytu v ústavu.

Komenský pravil, že má být vzdělávána všechna mládež mimo ty, kterým Bůh nedal rozum. V tomto ohledu se Amerling se svým vzorem, který v Komenském spatřoval, neztotožnil. Amerling chtěl dokázat, že cílevědomým vedením, úzkostlivou péčí, vyučováním od nejtútlejšího věku, vhodným prostředím a pobytem v přírodě lze příznaky oligofrenie zmírnit na únosnou míru. Komenský na jednom místě své Velké didaktiky sám sebe vyvrací a říká, že jsou lidé velmi tupého ducha, do nichž se nemůže vpravit nic. Ale sotva může býti tak zašpiněné zrcadlo, aby alespoň nějakým způsobem nepřijímalo obraz, sotva může býti tak hrubá tabule, aby se na ni nedalo nic napsat. Amerling vybudoval naprosto nezávislou metodu. Prostředky, jež k výchově idiotů používal, se vyznačovaly důmyslností a vycházely z bohatých zkušeností a dlouholeté pedagogické praxe. Spočívaly na principu silného vjemu a návyku, na cviku a pravidelnosti, které zanechávají v mozku idiotů dostatečně silné impulzy. Druhý směr výuky se ubíral cestou rozvíjení skrytých schopností a možností, to jest oživení těch částí mozku, od nichž se ještě dá očekávat funkce. Jednalo se především o podchycení a pěstování vloh hudebních, manuální zručnosti, nadměrné síly a chuti k plnění daných úkolů. Velký důraz kladl Amerling na výchovu morální. Používal k výchovným cílům katechismu a biblické dějepřavy, které plně postačovaly k vypěstování společensky nutných charakterových kvalit slabomyslných osob.

Všechny čtyři stupně Amerlingova výchovného systému (škola denní, týdenní, měsíční a roční) používaly tutéž osnovu. Dětem se předkládaly pojmy pomocí obrazů, malovaných nebo plastických, zvukem, samostatným nebo vázaným na slova (písň), a živou řečí. Výklad byl připravován v krátkých větách s pečlivě volenými jednoznačnými termíny, které nevzbuzovaly vedlejší představy a dovolovaly paměti, aby je podržela. Převažovala forma zábavná (hra). Texty písni byly rovněž velice jednoduché a jasné. U škol týdenních a vyšších bylo ponecháno na vůli učitele, aby podle momentální chápavosti a dispozice chovance obsah výkladu rozšířil nebo zkrátil. Ve škole roční měl být brán zřetel i na pokračující vývoj věd a techniky. Časově nebyly jednotlivé stupně nijak omezeny, předmět se vykládal tak dlouho, dokud dítě predepsané učivo zcela neovládlo.

Chovanci určení k návratu do života měli být v denní škole naučeni pojmům označujícím části lidského těla a jeho funkce, vztahy v rodině ve škole, zařízení domu a hospodářství, části dne a roku, hodiny a světové strany. Děti měly znát druhy oděvu, nejdůležitější zvířata, rostliny, pokrmy, zemědělské nářadí, měly umět nazývat místa nalézající se v nejbližším okolí jejich bydliště. Měly se naučit míram a vahám, názvům řemesel a jiných odvětví lidské činnosti. Byla to ta nejjednodušší náplň, minimum, s nímž se jedinec mohl pohybovat ve společnosti normálních lidí. Každý další, vyšší stupeň Amerlingovy zvláštní školy byl řešen individuálně, neboť nikdy neexistovalo rovnítko mezi dvěma dětmi stejného věku. Amerling se snažil poskytnout každému dítěti maximum péče a znalostí a odevzdat je vyškolené a zdravé do každodenního života a pracovního procesu. To byl ideál. Úctyhodný, ale ne vždy realizovatelný. Přesto výsledky Amerlingových pedagogických snah byly obrovské a nikdo po něm se nemohl pochlubit tak vysokým procentem samostatně se pohybujících propuštěnců. Amerling ovšem do výkladů neustále promítal svou osobní vůli, zaujetí, lásku a hluboký mravní cit k postiženým dětem, což sehrálo nejdůležitější roli právě u těch, kteří stojí mimo vlastní chápání a jsou odkázáni na silné podněty zvenčí.

Snahou Amerlinga bylo navrátit co největší část chovanců do společnosti a normálního života, to ale nebyl jediný cíl. Propagoval pracovní zaměstnání chovanců v přírodě. Zabýval se plány nového léčení a ochrany choromyslných. Srovnával naše ústavy s cizinou, stav této péče znal ze svých cest po Evropě dost dobře na to, aby mohl připustit, že je u nás vše v pořádku.

2.6 Opomíjení

Do počátku 50. let pokračoval Amerling ve své vlastenecké vědecko-popularizační činnosti. Vydal druhý díl Promyslného posla v roce 1844, publikoval Nedělní listy pro řemeslníky roku 1847 a zásoboval svými články časopis Pražský posel. Pedagogicky plodný byl zvláště rok 1848, kdy přispěl do jím založeného učitelského časopisu Posel z Budče celkem 11 články s výchovnou tematikou, mezi nimiž byl i jeho proslulý Návrh pro národní školy.

V tomto revolučním roce neušel Amerling novému podezření z protirakouské činnosti. Byl zatčen a tři týdny držen ve vazbě, než se prokázal pouze odborný charakter jím

organizovaných pedagogických schůzek učitelů v bývalé Budči.⁶¹ První veřejná schůze porad budečských se konala 1.7.1847 a byl na ní zvolen devítičlenný výbor. Učitelé se radili o tom, co by mohlo prospět českému žactvu a vzdělávali se tu jak učitelé, tak mládež. Na výzvu budečských porad se sešlo 7.9.1848 ve staroměstské škole na 500 českých učitelů, aby se poradili o opravách a budoucnosti škol. Jednalo se o historicky první takto početné shromáždění učitelů, kteří společně rokovali o řadě školských otázek.

Tyto večerní porady, které souvisely především s vydáváním nového časopisu Posel z Budče, jenž byl úředně povolen, připadaly policii podezřelé. Obzvláště, když na komisařství došlo udání. Autorem byl domovník Budče, správce domu. Nelíbily se mu cizí muži, kteří přicházeli do Budče za šera a odcházeli v noci. Na pravidelných poradách těchto cizích mužů se zrodila i myšlenka na vydávání časopisu Posel z Budče. Ten nahradil první vychovatelský časopis Přítel mládeže, vydávaný od roku 1823 v Hradci Králové Josefem Liboslavem Zieglerem. Posel z Budče vycházel v letech 1848 – 1852.

V udání domovník také uvedl, že se v Budči vyrábí střelná bavlna pro povstalce a přechovávají se tu zbraně. Amerling byl nakonec propuštěn v úředních listech byl vytisknut osvobozující rozsudek, Amerling byl nařčen nevinně. Důvěra jeho mecenášů se ale již nevrátila a Amerling si je nikdy v budoucnu nepokoušel získat za štědré podporovatele svých plánů.

Roku 1848 bylo nařízeno ministerským výnosem zavést zlepšené učitelské kurzy, v Praze byla zřízena i první hlavní škola s českým vyučovacím jazykem. Jejím ředitelem byl jmenován Amerling. Při škole byl zřízen i učitelský kurz, zprvu jednoroční. Amerling požádal, aby škola, v níž byl ředitelem, nesla oficiální název Budečská škola. Žádosti úřady nevyhověly, jméno školy znělo Císařsko-královská česká hlavní škola v Praze.

Zamítnutím žádosti byl Amerling zklamán. Potěšující zprávou bylo, že se od listopadu 1848 měly konat pravidelné učitelské porady, s nimiž on sám před několika lety na Budči začínal a kvůli kterým byl tři týdny držen ve vazbě. Porady se řídily úředně

⁶¹ ŠIMSOVÁ, Z. *Významné osobnosti speciální pedagogiky*. Praha 2009. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Jarmila Klugerová. s. 42.

povolenými stanovami a jejich protokoly se předkládaly nadřízeným úřadům. Významně ovlivňovaly a zkvalitňovaly odborné znalosti i metodickou dovednost a připravenost všech českých učitelů. Tento jednorochní učitel'ský kurz se v souvislosti s koncepčními změnami v učitel'ské přípravě a s jejím prodloužením na čtyři roky změnil na první český učitel'ský ústav. Karel Amerling setrval v jeho čele dvacet let. Stěží by se našel mezi postavami 19. stol. pedagog, který měl tak velké styky s učitel'stvem jako Amerling. Se svými budečskými spolupracovníky v'ychoval skoro 1200 učitelů. Po celou dobu se vedle vlastní pedagogické činnosti zabýval rozsáhlou vědeckou prací a publikoval řadu knih a množství odborných i popularizačních článků, které byly po řadu let používány na všech typech českých škol. Dnes jsou nepochybně nejznámější jeho ucelené soubory obrazů k názornému vyučování, řazeny do tematických celků (zvířata, rostliny, řemesla, život v přírodě, hospodářství), jednalo se celkem o soubor 150 obrazů. Programově navazovaly na Komenského Orbis Pictus. Roku 1869 byla pražskými učiteli založena učitel'ská jednota Budeč, tím byl dán i mimopražským učitelům impuls k zakládání obdobných jednot. Výskyt slova Budeč byl v posledních desetiletích 19. století natolik dominantní, že se běžně hovořilo i psalo o učitel'ských Budčích a byly tím míněny veškeré učitel'ské jednoty bez ohledu na to, zda měly slovo Budeč v názvu.

Učitel'ský ústav zanikl, spolu se všemi dalšími učitel'skými ústavy, k 31. srpnu 1948. Přípravu učitelů převzaly nově zřizované vysokoškolské pedagogické fakulty.

Amerling byl potěšen důvěrou, kterou mu projevila roku 1848 školská sekce národního výboru, když jej na doporučení P. J. Šafaříka pověřila vypracováním návrhu nové školské soustavy. Tohoto úkolu se ochotně ujal a připravil Návrh pro národní školy, který představuje pozoruhodnou koncepci jednotné školy pro všechny děti a mládež. Amerling chtěl dát dětem širší a věcnější vzdělání, než dávala dřívější škola. V první části návrhu Amerling formuluje účel a základní principy vyučování. Úkolem národních škol je podle něj v'ychovat z dítěte pravého člověka, skutečně pravou a podstatnou součást rodiny, vlasti, státu, církve a přírody, zvelebovatele průmyslu, věd a vyšších ctností. V textu Návrhu pro národní školy také formuluje všeobecné stanovy pro učitele – základní principy vyučování. Kromě užitku a nutnosti výchovy se vedle vzdělání intelektu jako rovnocenná klade výchova mravní a zdokonalení sil tělesných, přičemž

na vzdělání rozumové je kladena největší váha.⁶² Zdůrazňuje, že mají být rozvíjeny všechny vlohky dítěte současně, tedy zaměstnávat najednou hlavu, srdce i ruce. Ve vztahu obsahové a formální stránky vzdělání žádá Amerling, aby podstatné části vědní nauky měly přednost před naukami formálními. Z tohoto důvodu má být pode něj vzdělání encyklopedické. Nejmenší děti se mají vzdělávat v náležitě posloupnosti encyklopedicky a všestranně, aby se kladly nejdůležitější základy podstatných nauk již od prvních let výuky. Má na zřeteli důslednou návaznost učiva, aby vše nové bylo v pevném spojení s předešlým učivem, aby se dále stavělo na již položeném základě. Doporučoval probírat učivo podle školního kalendáře. Vyslovuje přání, aby jedinec nebyl ze školy propuštěn, dokud nedosáhnul vědomostních základů.

V úvaze o domácí výchově doporučuje vydávat časopis pro rodiče.

Druhá část návrhu probírá jednotlivé školské stupně a charakterizuje jejich obsah. Národní škola se tu dělí na školky, přípravné a věcnice.⁶³ Školky mají dvě třídy, a to školu mateřskou pro 2-3leté děti a opatrovnu pro děti 4-5leté. Rovněž přípravné se člení na dva stupně: názornou pro šestileté děti a odlikovnu pro sedmileté. Věcnice pak mají být uvnitř odstupňovány takto: pro osmileté děti je určena pojemovna, pro devítileté putovna, pro desetileté naukovna, pro jedenáctileté průmyslna, pro 12leté účetna či správovna a pro 13-15leté vědana. Uměle utvořenými názvy tříd – ročníků chtěl Amerling vyjádřit jejich specifčnost, ovšem jejich pojetí je vědomě encyklopedické, neboť šlo o to, naučit v duchu Komenského všechny všemu.

Pro názvy tříd, které na hlavní škole zavedl, bylo proti němu zavedeno disciplinární řízení – Bachovská reakce hledala příčiny, aby ho mohla propustit ze služeb. K tomu došlo v roce 1869. V návrhu vznesl Amerling požadavek jednotného systému školského s povinnou školní docházkou do 14 let i na venkově. Cenné je, že autor podtrhával zvláště ve vyšších ročnících technologické aplikace a plánoval návštěvy okolních výrobních dílen. Názorné poznávání přírody mu bylo základem celé encyklopedické stavby školního vzdělání. Proto zdůrazňoval důležitost prací na zahradě, ve skleníku, v laboratořích, v dílnách atd.

⁶² KÁDNER, O. *Encyklopedická knihovna Dědictví Komenského: Dějiny pedagogiky III*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1912. s. 397.

⁶³ CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy. Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 2002. s. 190. ISBN 80-238-8003-9.

I když Amerlingův návrh nebyl přijat, stal se však podnětem pro další návrhy. Některé jeho rysy včetně terminologie byly např. uplatněny roku 1849 Janem Kollárem v jeho Dobrozdání, jímž se navrhovala reorganizace rakouského školství zejména na Slovensku.

Amerling se po propuštění ze služeb vrátil zpět k lidovému vyučování. Chtěl utvořit soustavu veřejných přednášek, aby lidé v každém věku (přirozeně po sedmiletých pokračujíc) dostali poučení z náležitě vzdělaných úst. Tak mohl mluvit ten, kdož měl již zkušenosti s osvětovou prací.

Roku 1942 uveřejnil skladatel Josef Bohuslav Foerster ve svých pamětech nazvaných Co život dal vzpomínku na Karla Slavoje Amerlinga. Jde o vzpomínání velmi osobní, neboť skladatelův otec působil jako učitel hudby na první hlavní české škole v dobách, kdy ji vedl právě Amerling, a pan ředitel byl počítán mezi rodinné přátele.

V korespondenci ze 7.2.1865 odeslané Antonínem Foersterem (otcem skladatele Josefa Bohuslava Foerstera) ze Seni Amerlingovi stojí: *Ještě jednou Vašnosti vyjadřuji povinný dík za laskavé a ochotné umožnění nynějšího postavení svého.*⁶⁴ V dopise oslovuje Foerster Amerlinga jako slavného učenice a velectěného, veleučeného pána. V dopisu z Lublaně ze dne 16.6.1869 podává Amerlingovi zprávu o racích v místních řekách.

Josef Bohuslav Foerster ve svém textu vyslovuje obavy, že odkaz Amerlingův zůstane nepochopen a křivdy spáchané na něm již za doby jeho života budou jen dále rozmnoženy. Připomíná Amerlingovu nezměrnou a nevšední šíři zájmů, sahající od věd přírodních k hudbě, jeho neúspěšnou snahu o habilitaci na univerzitě i dojem, kterým na něj postava Amerlingova působila: světec a trpitel, vizionář a prorok. Proslulý paleontolog Joachim Barrand při jedné rozmluvě Amerlingovi sdělil, že Amerling sám ani neví o své síle. Amerling prohlásil, že o ní vědět nechce, je si však jist, že konečné vítězství bude jeho. Tohoto vítězství a uznání se ale ve svém životě nedočkal.⁶⁵

⁶⁴ Památník národního písemnictví, Literární archiv, fond Karel Slavoj Amerling, korespondence přijatá, Antonín Foerster

⁶⁵ PEISERTO VÁ, L. Karel Slavoj Amerling – věstec ve státních službách. In: LORENZO VÁ, H., T. PETRASOVÁ. *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: Úředník a podnikatel*. Praha: Koniasch Latin Press, 2007. s. 94. ISBN 80-86791-43-2.

Foerster ve své vzpomínce v základních rysech vystihl to, jak sám sebe vnímal samotný Karel Amerling, soudě alespoň podle jeho sebestylizace v korespondenci a rukopisech některých dalších písemností. Amerling se měl za vědce věcí příštích, vizionáře, který vidí dál než ostatní, přičemž tato základní poloha je obohacena o pozici učitele, který z výše svého vědění poučuje ostatní, a spasitele, z jehož rukou jedině může národu přijít záchrana. Je nepopíratelnou skutečností, že Amerlingovo vizionářství slavilo úspěchy minimálně na sklonku let třicátých a na samém začátku let čtyřicátých, kdy se mu podařilo sehnat tolik hmotné podpory, že mohl započít s realizací svého snu o všeslovanském všeučilišti Budeč.

Nadšené přijetí začíná ochladat jednak v souvislosti s celkovým odklonem české vlastenecké společnosti od ideálního blouznění ke konkrétním realizovatelným projektům. Doklady o pochybnostech, zda jde v případě Budče o projekt reálný, lze nalézt v dopise Josefa Františka Smetany Amerlingovy z 21. prosince 1841. Nemalou roli patrně hrál i fakt, že Amerlingova Budeč se brzy (již od roku 1843) ocitla ve finančních problémech a spory o finance začaly být rázu, který měl k původním ideálním snahám daleko. Z roku 1844 existují doklady o postupném vystřízlivění mnohých, původně horlivých podporovatelů Amerlingova projektu.

O posunu názorů na Amerlinga podává ale důkaz i list jednající o velmi osobních a soukromých záležitostech: 13. března se pokusil doktor Václav Staněk zasáhnout do milostného trojúhelníku Amerling - Bohuslava Rajska - Samoslav Bohdan Hroboň dopisem Hroboňovi, v němž mu dodává důvěry v usilování o Rajskou. Vykresluje Amerlinga jako šlechtěného muže a vlastence, ale také jako člověka, který nezná věčnosti a chybí mu praktičnost a stálost, proto tedy nebyl by podle Staňka pro Rajskou dobrým manželem. Toto hodnocení je možná víc než jen soukromým názorem Staňka, snad dokládá celkový obrat v náhledu české vlastenecké společnosti na Amerlinga. V pozdějších letech se bude toto kulantní hodnocení opakovat.

Případná kritika se dotýká i Amerlingova neologizování a názorů v oblasti přírodovědy. Jakoby byl Amerling takovým hodnocením zároveň oceněn a pevně zařazen mezi zasloužilé o národ, na druhou stranu ale i představen jako někdo, s kým se už tak úplně nepočítá. Amerling se s tímto hodnocením vlastní osoby nikdy nesmířil, cítil se tímto náhledem osobně dotčen. Dokladem je v tomto směru dvojí reakce na tentýž text, a sice

na heslo věnované Amerlingovi v Riegrově slovníku naučném. Autor hesla, Jakub Malý, Amerlingovu činnost oceňuje, výtky se týkají Amerlingových spisů a názorů přírodovědných. Amerling koncipoval již roku 1859 rozhořčenou odpověď, v níž kritiku obsaženou v hesle jednoznačně odmítá, list ovšem zůstal patrně neodeslán.⁶⁶

Tentýž text rozhořčil Amerlinga znovu o osmnáct let později. 16. listopadu 1877 vyšel v časopisu Světozor k Amerlingovým sedmdesátým narozeninám krátký medailon, velebící oslavence jakožto zasloužilého vlastence, ale naneštěstí také za použití textu inkriminovaného hesla ze slovníku naučného. Amerlingova reakce byla stejně rozhorlená jako v případě prvním. Objevily se ale i hlasy k Amerlingovi mnohem kritičtější. Roku 1854 bylo v Muzejníku odmítnuto Amerlingovo třídění živočichů v jeho spise Fauna čili zvířena česká. Amerling věc opět prožíval velmi osobně. Jedinou možnou variantou bylo pro Amerlinga bezvýhradné přijetí jeho názorů, neboť do konce svých dnů zůstal přesvědčen o výjimečnosti svého poslání pro budoucnost národa. I v nedokončené závěti je mnohem více prostoru věnováno Amerlingovu duchovnímu odkazu než osudu jeho hmotných statků.

Pro Amerlinga je typické, že zásadně neustupoval ze svých myšlenkových konceptů, své vize doplňoval jinými, zásadnější revizi své staré názory nepodrobil.⁶⁷ Snad proto, že pokládal své závěry za poznání, které mu bylo od Boha zjeveno a svěřeno. Zůstával v minulosti, ale s pohledem upřeným k jasné budoucnosti, která jej teprve ocení. Amerlingovo sebepojetí se dostává od roku 1848 do konfrontace s jeho novou rolí v reálném světě – s rolí ředitele první české hlavní školy v Panské ulici a učitelského ústavu při této škole. Dle svědectví těch, kteří touto školou prošli, nepatřil Amerling k nejoblíbenějším pedagogům. Nezabíval se nesystematičností svých výkladů, jádro sdělení zaobaloval do mystických vidin, trval na svém vlastním chemickém názvosloví, patrně proto, že se mu zdálo přiléhavější než ustálené názvosloví Preslovo. Přes tyto negativa se Amerling ukázal jako loajální státní úředník, který nestál o problémy.⁶⁸ Ze vzpomínek posluchačů učitelského kurzu se dozvíme i to, že neváhal podrobovat

⁶⁶ PEISERTO VÁ, L. Karel Slavoj Amerling – věstec ve státních službách. In: LORENZO VÁ, H., T. PETRASOVÁ. *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: Úředník a podnikatel*. Praha: Koniasch Latin Press, 2007. s. 94. ISBN 80-86791-43-2.

⁶⁷ PEISERTO VÁ, L. Karel Slavoj Amerling – věstec ve státních službách. In: LORENZO VÁ, H., T. PETRASOVÁ. *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: Úředník a podnikatel*. Praha: Koniasch Latin Press, 2007. s. 96. ISBN 80-86791-43-2.

⁶⁸ Tamtéž, s. 97.

jejich osobní i mravní život kontrole, a to i mimo školní zdi. Je třeba poznamenat, že se našli i tací, kteří byli ochotni vidět v Amerlingovi génia, který teprve bude objeven.

Amerlingův text je nesmírně obtížný, zachytit přesně směr jeho uvažování a podchytit jeho někdy nedořečené, občas anakoluticky propletené myšlenky, příliš dlouhá souvětí, okamžité příměry a metafory je složitým úkolem. Amerling má osobitý styl i slovník, své novotvary zřídka vysvětluje. Jeho dílo je plně v područí moudrosti pronikající všemi vědami. Ve zprávě o ústavu idiotů zúročil své obrovské znalosti z oblasti medicíny, jazykovědy, mineralogie, botaniky, biologie, astronomie, ale i ekonomie, matematiky, o důkladných znalostech Bible a antické mytologie ani nemluvě. Číselné a kvantitativní vztahy prostupují celou jeho prací: každému typu člověka připisuje určitý hudební tón chromatické stupnice, stejně tak mu připisuje i určité číslo délky vln a kmitů příslušného tónu.

V roce 1876 prodělal Amerling záchvat srdeční mrtvice, což ho přimělo k sepsání závěti, kterou natištěnou rozeslal všem svým přátelům. Shrnul v ní výsledky i cíle - dosažené i jen nadhozené jako výzvu pro budoucí generace – svého snažení. Po zdravotním zotavení ještě několik let usilovně pracoval. Se světem se rozloučil 2.11.1884 o půl dvanácté dopoledne, zemřel v Praze a byl v souladu se svým dlouholetým přáním pohřben na starobylé Budči.⁶⁹ Jeho přáním také bylo, aby z Budče, kolébky české vzdělanosti, vzniklo čestné pohřebiště našich národních velikánů. Tento názor nezvítězil, Slavín vyrostl na bájném Vyšehradě. Roku 1874 téměř na den přesně deset let před svou smrtí koupil Amerling za 80 zlatých nedaleko presbytáře rotundy na Budči kryptu pro sebe a svou manželku.⁷⁰ Jeho hrobka byla postavena jako první s kryptou na tomto hřbitově (viz obrázek 2).

Dědictví a odkaz Amerlingových činů budoucím generacím byl připomínán v nedávné minulosti i v současnosti. 18.9.1857 se v zákolanské škole konala slavnostní schůzka ke 150. výročí narození K. S. Amerlinga a na jeho hrobku byly položeny věnce

⁶⁹ *Karel Slavoj Amerling*. [online]. © 21. 1. 2013 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Slavoj_Amerling

⁷⁰ KUCHYŇKA, Z. Průvodce po budečském hřbitově. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I. archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 164.

za účasti široké pedagogické veřejnosti.⁷¹ V roce 1935 byl učitelskému ústavu v Praze, jehož byl Amerling dlouholetým ředitelem, propůjčen čestný název Amerlingův státní mužský ústav učitelský. Květiny na jeho hrob položili 17.5.1992 místopředseda federální vlády Pavel Rychetský a poslanci Daniela Kovářová a Jan Kačer.⁷² V roce 1998 v souvislosti s výročí založení prvního učitelského ústavu se na ministerstvu školství oficiální setkání absolventů učitelských ústavů, kteří si prohlédli budovu, v níž se Amerlingův učitelský ústav do roku 1848 nacházel.

Amerlingova velmi rozsáhlá (a dosud jen zčásti zpracovaná - v 1. stupni evidence) pozůstalost se nachází v Literárním archivu památníku národního písemnictví a v archivu Národního muzea. Literární archiv poskytuje nejucelenější soubor pramenů ke studiu české literární historie 19. a 20. století v České republice a řadí se k nejvýznamnějším evropským sbírkám.⁷³

Studium člověka a jeho psychiky se stalo součástí Amerlingova života. V popředí jeho zájmu se neustále nalézaly charakterové vlastnosti, chování a jednání lidí. Tomuto tématu věnoval Amerling spoustu svého času během diskuzí se svými žáky a ostatními lidmi a také ve svém pracovním úsilí.

Rozdíly nedělal ve společenském postavení, pro něj si všichni byli rovni. Tím se vyznačoval jeho přístup k lidem. V jeho očích byli všichni vzdělatelnými a lidské vlastnosti a schopnosti pro něj představovali tvůrčí půdu.⁷⁴ Své úsilí zaměřoval na zlidovění vzdělání a v závislosti na tom se dotkl i řešení otázek chudých. V jeho názorech na budoucnost školství i výchovy a vzdělávání dospělých se spojovaly jak zájmy pedagogické tak zájmy hospodářské, o čemž vypovídají jeho návrhy na zřízení

⁷¹ Obce pod Budčí v posledních sto letech. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I. archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 109.

⁷² MORKEŠ, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005. s. 148.

⁷³ *Památník národního písemnictví*. [online]. [cit. 2013-02-25]. Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/sbirka.php>

⁷⁴ Lisztvan, D. *Karel Slavoj Amerling*. Praha, 2007. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Tereza Vacínová. s. 19.

škol a vědeckých zařízení i idea souběžné výchovy rozumové, morálně-citové a pracovní.⁷⁵

Optimismus, s nímž Amerling hleděl na budoucnost českého národa, je obdivuhodný. Víra ve schopnosti českého člověka, stojícího teprve na pokraji vzdělanosti, je neuvěřitelná. Představa, že český národ je vyvolený k tomu, aby předstihl všechny ostatní národy, je pochopitelná jedině tehdy, když uvážíme, že to byla právě ona, která hnala Amerlinga stále mocnou silou kupředu, přes hmotné překážky a neporozumění, za vytčeným cílem vzorového národa. Amerling český národ chápal jako součást rakouského celku, která musí přispívat k úlohám tohoto celku ze všech sil. Měl na mysli společenský rozkvět národa. K němu směřovala veškerá jeho činnost: když propagoval zřizování čtenářských ústavů a putovních půjčoven knih; když psal populárně naučné články do *Jindy a nyní*, *Světozoru*, *Večerního vyražení*, *Pražského posla* a *Vlastimila*; když zakládal subskripční společnost za účelem vydávání řeckých a římských klasiků; když pátral po starých českých výrazech a dotvářel odbornou terminologii; když vyprošťoval ze zapomenutí prostonárodní botanická jména; když vyplňoval Komenského odkaz; když konal přednášky pro řemeslnické mistry a učně; když nabádal české obyvatelstvo, aby si všímalo zdrojů blahobytu, jež mu poskytuje rodná hrouda; když psal v dopise roku 1847 rakouskému panovníkovi, aby rozšiřoval národní školy a žádal císaře, aby do studijní dvorské komise přizval znalce jako Šafaříka, Palackého, Čelakovského nebo Presla. Amerling nikdy nešetřil slovy, aby vyjádřil, jak touží vidět na vlastní oči znovuzrozený československý národ. Amerlingovy výroky o vlastenectví, vroucností naplněné výkřiky volající po všeslovenské vzdělanosti, burcující vychovatelské novoty a převratné myšlenky, jichž se za dlouhou dobu nikdo neodvážil, zaplňují stránky dopisů přátelům i žákům. Vyznívají z každé řádky jeho pedagogických pojednání. Zachovaly se v jeho spisech tištěných i v zašlých rukopisech v pozůstalosti. Jde o vrchol lidských sil, jaké kdy mohl jednotlivec vyvinout pro záchranu národa.

⁷⁵ ŠKODA, K., GALLO, E. *Dejiny pedagogiky dospelých*. 1. vyd. Bratislava, 1986. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. s. 136.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo připomenout význam osobnosti Karla Slavoje Amerlinga a jeho přínosu pro společnost. Práce podává stručný nástin života a díla Karla Slavoje Amerlinga, humanisty, filozofa, lékaře a vzdělavatele, jehož tvorba spadá do období vrcholu českého národního obrození. Práce přibližuje významné počiny této všestranné osobnosti a poskytuje přiblížení jejího přispění společnosti a v neposlední řadě také pedagogicko-andragogické činnosti, již se Karel Slavoj Amerling zapsal do historie.

Koncepce práce je čistě teoretická, neboť téma, jímž se zabývá, je historického rázu. Východiskem bylo studium odborných pramenů, teoretická analýza dokumentů a historická metoda.

Přínos této diplomové práce spočívá v jejím praktickém využití pro studenty dějin vzdělávání dospělých, které jsou jednou z profilujících vědních disciplín vysokoškolského studijního oboru andragogika.

Pro výjimečnost tohoto člověka je dobré zdůraznit, jaký byl a jak žil, co ho během jeho života potkalo a zásadně ovlivnilo, proč se rozhodl věnovat své činnosti a jaká díla o svém počínání vytvořil.

Po prostudování materiálů o Karlu Slavoji Amerlingovi jsem se ujistila ve svém názoru, že byl ve své době skutečně mimořádnou osobností. Široce rozvinul myšlenky Jana Svatopluka Presla. Úsilí o vzdelanost Karla Slavoje Amerlinga je možné srovnávat s Janem Amosem Komenským, za jehož pokračovatele se považoval. Nedostatkem Karla Slavoje Amerlinga ze současného hlediska by mohla být absence díla, které by podávalo sumarizující přehled jeho pedagogických názorů a myšlenek. Domnívám se, že důvodem by mohla být náročnost jeho praktické činnosti, přednášky, úsilí a dalších aktivit, které věnoval lidem v souvislosti s jejich výukou a vzděláváním, jež mu zabraly příliš mnoho času, než aby se mohl věnovat své literární činnosti. Amerling se zabýval skutečně rozsáhlou oblastí témat a hlavně svými idejemi, aktuálními především pro tehdejší dobu, nicméně z velké části platnými i dnes.

Nabízí se otázka, jestli i v současnosti je možné najít mezi českými pedagogy a andragogy osobnost takových humanitních rozměrů, jakou byl jejich předchůdce Karel Slavoj Amerling.

Jedním z rysů Amerlingova vlivu na společnost byla obrovská oddanost práci, kterou vykonával a obětoval jí celý svůj život, představovala pro něj životní poslání. Obětoval svůj čas i finanční prostředky v zájmu prospěchu druhých. Příčinou mohla být touha napodobit jeho velký vzor, kterým byl beze sporu jeho profesor Jan Svatopluk Presl, s nímž se ztotožňoval a snažil se navázat na jeho práci, myšlenky a ideály, čímž vytvořil svůj vlastní odkaz. Díla Karla Slavoje Amerlinga měla nepopiratelný vliv na pozdější rozvoj pedagogiky a ovlivnila tak výrazným způsobem i pedagogiku současnou.

Diplomová práce připomíná Amerlingovy zásluhy o rozvoj a pokrok v různých oblastech vzdělávání, představuje souhrn informací popisujících dědictví na poli vzdělávání, které zanechal Karel Slavoj Amerling, a které by nemělo být zapomenuto. O opodstatnění významu Karla Amerlinga svědčí i zařazení 100. výročí jeho úmrtí mezi světová kulturní jubilea v UNESCO.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- CIPRO, M. *Encyklopedie Prameny výchovy: Galerie světových pedagogů*. Druhý svazek: devatenácté století. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 2002. ISBN 80-238-8003-9.
- HOFFMANNOVÁ, E. *Karel Slavoj Amerling*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982.
- JŮVA, V., V. JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky*. 6. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-151-5.
- KÁDNER, O. *Encyklopedická knihovna Dědictví Komenského: Dějiny pedagogiky III*. Praha: Nákladem Dědictví Komenského, 1912.
- KOLLEROVÁ, A. *Velké osobnosti Karlovy Univerzity*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Tereza Vacínová.
- KUCHYŇKA, Z. Průvodce po budečském hřbitově. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I. archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005.
- LISZTVAN, D. *Karel Slavoj Amerling*. Praha: 2007. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Tereza Vacínová.
- MORKES, F. Karel Slavoj Amerling a budečská tradice v českém školství. In: BARTOŠKOVÁ, A., V. ČERNÝ, S. KRAJNÍK et al. *Budeč 1100 let*. Svazek I. archeologie a historie. 1. vyd. Kladno: Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně, 2005.
- PEISERTOVÁ, L. Karel Slavoj Amerling ve státních službách. In: LORENZOVÁ, H., T. PETRASOVÁ. *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: Úředník a podnikatel*. Praha: Koniasch Latin Press, 2007. ISBN 80-86791-43-2.
- PITÁK, K. *Významné osobnosti v historii a současnosti speciální pedagogiky*. Praha: 2011. Diplomová práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Jarmila Klugerová.
- SPĚVÁČEK, V. *Karel Slavoj Amerling*. Klatovy: Okresní vlastivědné muzeum dr. Karla Hostaše, 1962.
- ŠIMSOVÁ, Z. *Významné osobnosti speciální pedagogiky*. Praha: 2009. Bakalářská práce. Univerzita Jana Amose Komenského Praha. Vedoucí diplomové práce: Jarmila Klugerová.
- Úvodní slovo. In: BAIER, J., M. BREJŠKA, L. BREJŠKOVÁ et al. *Budeč 1100 let*. Svazek II. příroda – krajina – člověk. 1. vyd. Kováry: Občanské sdružení Budeč v Kovárech ve spolupráci se Sládečkovým vlastivědným muzeem v Kladně a obcí Zákolany, 2006.
- VACÍNOVÁ, M., M. LANGOVÁ et al. *Kapitoly z psychologie učení a výchovy*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. ISBN 978-80-86723-42-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

ŠKODA, K., GALLO, E. *Dejiny pedagogiky dospelých*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986.

Seznam použitých internetových zdrojů

Památník národního písemnictví. [online]. [cit. 2013-02-25]. Dostupné z:
<http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/sbirka.php>

Karel Slavoj Amerling. [online]. © 21. 1. 2013 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Slavoj_Amerling

Karel Slavoj Amerling. [online]. © 2007 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Amerling.JPG>

Hrob Karla Slavoje Amerlinga a jeho ženy Františky Svatavy na Budči. [online]. © 2007 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Budec_CZ_Amerling_grave145.jpg

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Seznam obrázků

OBRÁZEK 1: KAREL SLAVOJ AMERLING

OBRÁZEK 2: HROB KARLA SLAVOJE AMERLINGA A JEHO ŽENY NA BUDČI

OBRÁZEK 3: KAREL SLAVOJ AMERLING

Seznam tabulek

TABULKA: ROZVRSTVENÍ CHOVCŮ V ÚSTAVU IDIOTŮ

Obrázek 1: Karel Slavoj Amerling

Zdroj: *Karel Slavoj Amerling*. [online]. © 2007 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Amerling.JPG>

Obrázek 2: Hrob Karla Slavoje Amerlinga a jeho ženy na Budči

Zdroj: *Hrob Karla Slavoje Amerlinga a jeho ženy Františky Svatavy na Budči*. [online]. © 2007 [cit. 2013-02-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Budec_CZ_Amerling_grave145.jpg

Obrázek 3: Karel Slavoj Amerling

Zdroj: *Karel Slavoj Amerling*. HOFFMANNOVÁ, E. Karel Slavoj Amerling. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982.

Tabulka: Rozvrstvení chovanců v ústavu idiotů

kritérium dělení	věk	muži	ženy
podle stáří	do 10 let	23	5
	do 20 let	11	6
	nad 20 let	6	3
podle sociálního původu	šlechtický	0	1
	úřednický	16	6
	měšťanský	2	1
	řemeslnický	7	3
	zemědělský	3	3
	obchodnický	6	2
	proletářský	2	0
	jiný	0	2
podle náboženského vyznání	katolíci	35	15
	protestanti	0	0
	židé	3	1
podle místa původu	Čechy	45	
	Morava	1	
	Slezsko	1	
	Podkarpatská Rus	1	
	Endemické oblasti	6	

Zdroj: Karel Slavoj Amerling. HOFFMANNOVÁ, E. Karel Slavoj Amerling. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1982. s. 135-136.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha A – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun**
- Příloha B – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun**
- Příloha C – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun**
- Příloha D – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun**
- Příloha E – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun**
- Příloha F – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun, 1**
- Příloha G – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun, 2**
- Příloha H – Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Antonín Foerster**
- Příloha I – Výpůjční revers**

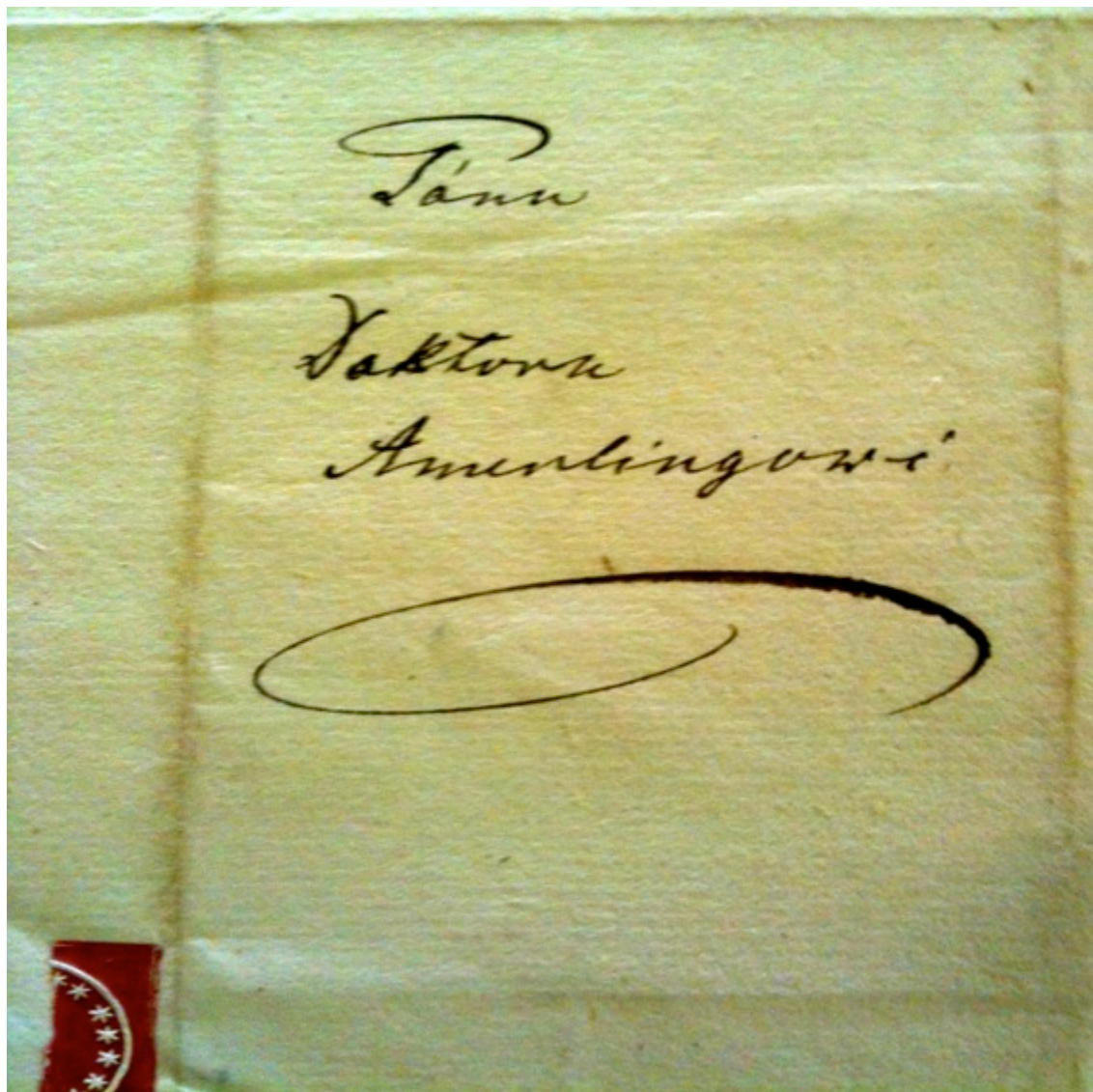
Příloha A: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun

Praga.

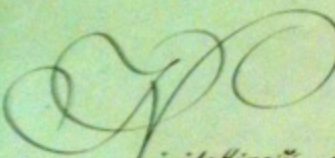
Jeho Milosti
Panu Panu

Leonu hraběti z Thuru a Hohenstaun
c. k. tajemníku při Dolní Rakouské vlády, před sedmi
úřadu ku prospěchu karanců, číněmu oudu Jednoty Promyšlen
ad ad Blahorodnému
ve
Vídni

Příloha B: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun

Příloha C: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun

Nymilofivější pane hrabě!
Slachetný podpůrče, všechno, což sluje pravé
krápné a dobré!

Opovírající se z Vaším hraběcím Milostem obrátiti se
s některými důlary malými, jež již ta města,
která jsem k přestování svate předvedl, v správnosti
své vyvedla. Shledal jsem tedy dílem všechny v Budeči
ctaz pmerují podle purdaevního Budeče cepího a čepí krouvých) vydané
jíz knihy, obrary a návěští o kníchách a apparatech
o tom, což je v Budeči díje, dílem o léčení, kterýmžto
ačkoli již v nejnornosti dáono národním, způsobem
množství opuštěných nemocných udržaveno aneb známe,
něže polepšeno bylo. Výkaz tento přiložený okazuje co
v běhu minulého roku je v tom ohledu stalo. Spolu při-
pojují i kamenovýtecký obrar, jenž okazuje všechny dofa:
vážní způsoby léčení, a konečně na vrchu onen ideál
léčení přirozeného, národního, a nejednoduššího.

Račte-li nymilofivější pane hrabě! listky tyto
lápravě přehlednouti, snad račte spůsobiti, je Budeči
nemarné místo soujéma v záse našem a v potřebách našich

Příloha D: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga odeslaná, Lev Thun

Vaše Excellenci!

Šťastná ta oddělená mně a oddělena dědictví lajsavých ba
vroucně podporujících rukou i řídil Vaše Excellenci. 20 let
pro minulá a pramáto dějst mohlo viděvat toto, jenž se mně
do dědictví Promysla jsem vpsal: vroucně přičel: mých toužeb.
Dějst by to ještě trvalo! a byt' jím mně přičel a vše co jako sám
předo apon poměrem naxlonosti, abyšte ráčili bezděj mě dít
za ta velká dobrodini mně v začátku mém proukazana
nebt propučila mě nejen prostředků, ale i důvěry u lidí a ko-
rečně ~~vrátná~~ /obné ochrany před štětem, jenž by mně byl usad
i jsem mu hned platiti nemohl, i před vládou, jenž ve ma-
kác pro zástia Vaše Excellenci učiněny propučeny, i hned co
hlavního rebelanta francou ~~režim~~ motyjn' nečinila, ale
na škole za řídícího postavila, kde po 20 let jsem nysal šetř
tisíce, at učitelů na 12 set podle svých i myslu vychovati.
Dějst jsem práci života quatabní za 20 let vykonel, dala
mně v Providenci božská na dpočinu jak říkají, ale dpo-
činu ten vlastně v rukou Řehi. "Ale čas ti ještě dávám,
provád a ukonči poněkud zamysli, jeř jsem sobě vnuenal."
Víte se děje a jím co jsem dpočinu (jakož bohu nebudě leč
v kolbu) vřel jsem poubo prouč ^{hlá} /přívado vyplajch

Příloha E: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun

Děkují vám milý předešlý a psaní
ještě mi velice potěšilo způsobem.
Nemám času vám dnes obšírně
odpovědět; doufám ale, že přijde
do města na 2 nebo 3 dny ke konci
tohoto měsíce, a pak vás ještě
navštívím. Musí tím jin zpra-
va, že králův Wurmburg jest již
přes týden v Lnaci
Srdcovně Vaš
L. Thun

14. II. 1844.

Pro obdržení snášky rovela mi děky; díky
Pan Bisk a D. H. pilně a spásitělně
pokračování, jak slíbeno.

Je to stan časem pravda nebyla, jsem
milovník čtl. Priležitostně mi vy-
pravte, kdo jest oren D. Husák, kterým
ji koupil.

Mám ale zase něco. Právě mi sděla
že se v Budči vojenská ovčiční ko-
vováji; navíc také již městské
hejtmanství zrak obrátí, a že i
vy o tím se abiráte. O tom žádám
zprávu důkladnou, co to? a k čemu?
a na každý pad prosím aby se to
v Budči nestalo. Bud' vše jakákoliv,

Příloha G: Korespondence Karla Slavoje Amerlinga přijatá, Lev Thun, 2

Budeč k tomu místo přiměřené dle
mého zdání, není; místo důstojné
máti přál aby byl Budeč; kmotrych
zbraní tam nepotřebujeme, a mandát
žádá, abychom se jich tam ani ne-
mili.

Indiáni naši
L. Thun

14/2 8244

1849

Nabídnul se mi, že Vašnosti na pojednání o mnohých jiných vě-
 cích bude předávat zprávy. Co se týče rakie, že by Vám je
 též započítal, jakož učinil jednomu Slechtici do St. Klad-
 u, kde má pěknou rakárnu. Raďte tedy dle libosti jen
 naložit s nabídnutím tím, bude direktně naň neb na mne,
 vše jedno, s největší ochotou vykonáme výkon a sblážíme
 i vyhodíme vše dle možnosti.

Je budou vaše, Blüffäga nejlépe uloženy v národního hospodář-
 ském (národním) ústavě, nejspíše Vám psal Dr. Blüffäga.
 Co se týče vojenských Němců (těch je jen pár, musím tedy říci
 Němci a něčí po slovinština Němci kultura), jsou vesměs
 výstřední a páneviti, racho by se ujali, ale jen sami, by
 mohli panovat a poroučet a sami mít zásluhu o vše.
 Je to s nimi v každém předání na neutrální půdě věže,
 vše utáhnou na národní-politické pole, ruské jichly se
 štítí (ať jim ji žádná neruší) - ostatní je to jejich pla-
 něj, vtip), zato ani nezakrouží nosičkém před rozliže-
 ním se dvůbů. Praha se již vymknula z jejich klepat,
 Lublaň bude musit s nimi ještě vést válku boje.
 Jan Gleri. Schmiel prý již ještě v Sídce u Lubláni a
 o těch vybitkách (proteus anguinus) též obsírnější zprávy
 v p. Solmajer. Věřím, že Vás p. cestovatel finičko-
 tický našel v Dalmácii vše pusto, já jsem to pozor-
 val již ve vojenské hranici iže národní hospodářství
 bylo vohospodář, že hýne.

Ke dalším zprávám o tom i jiném co nejochotněji se
 nabízejí, jsem se vřít něti

Vašnosti

nejednatelnější
 Ant. Foerster

Lublaň dne 16. června 1849.

 PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO PÍSEMNICTVÍ
DUCHCOV

Výpůjčka č. 46/2013 Duchcov 21.2.2013

Č. j.

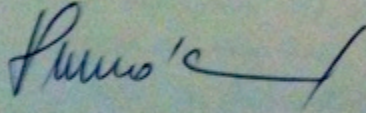
Výpůjční revers

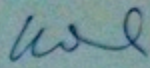
Ředitelství (správa)
potvrzuje tímto, že si vypůjčila ze sbírek Literárního archivu Památníku národního písemnictví
v Praze za účelem **studia Blaženy Suchomelové**

Označení: Počet
listů: obálek

3 x sloha

fond Amerling Karel Slavoj
kp. Foerster Antonín, Thun Lev
ko. Thun Lev

Předal:

Převzal:

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Blažena Suchomelová

Obor: Andragogika

Forma studia: prezenční

Název práce: Karel Slavoj Amerling – život a dílo

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 9

Počet českých zdrojů: 14

Počet zahraničních zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 4

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

